LIGIPÄÄSETAV MUUSEUMIHARIDUS:

PARIMATE PRAKTIKATE KOGUMIK

TARTU ÜLIKOOLI MUUSEUM
TURAIDA MUUSEUM
2026

I **INSTITUTSIONAALNE KOOSTÖÖ: TERVIKLIK JA SÜSTEEMI TASANDIL LÄHENEMINE**

Laura Dravniece. *Läti Riiklik Kunstimuuseum teel ligipääsetava kultuurikantsi poole* 7

Inga Surgune. *Kutse muuseumisse. Pärand ja hoolivus* 10

II **SENSOORNE JA KOGNITIIVNE LIGIPÄÄSETAVUS**

Siret Saar. *Nähtamatu maailm muuseumis. Nägemispuudega külastaja Eesti Rahva Muuseumi näitusel* 13

Liena Šmukste. *„Meelte rännaku" Rainise ja Aspazija suvemajas* 17

Leonarda Ķestere-Kļaviņa. *Puudutus: ligipääsetavuse loomine* 20

Jelena Tšekulajeva. *Muuseumi tööleht ja laste sotsiaal-emotsionaalse arengu toetamine* 23

III **EMOTSIONAALNE LIGIPÄÄSETAVUS**

Jane Meresmaa-Roos. *Lastelt lastele loodud ruum* 27

Liina Lepik. *Eneseloomine muuseumitunnis: sotsiaal-emotsionaalsete oskuste teadlik toetamine kunstikogemuse kaudu* 30

Kadri Toomsalu. *Lained – vaimse tervise harjutused muuseumitundi* 34

IV **SOTSIAALNE LIGIPÄÄSETAVUS: KOGUKONDADE KAASAMINE, KOOSTÖÖ JA PAINDLIKKUS**

Gunta Zaķīte. *Turaida muuseum-kaitseala koostöö ühendusega „Cerību spārni"* 37

Hanna-Liis Kont. *Kuidas kaasata näituseloomesse lapsi? Tartu Kunstimuuseumi näitus „Viltuse maja saladused"* 40

Maarja Kõuts. *Üheksa sammu kaasavama muuseumihariduse poole: regulaarsete haridusprogrammide loomine Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskuse patsientidele Iloni Imedemaal* 43

Elina Peksena. *Muuseumipedagoogika ja autism* 48

Projekti rahastajad: Euroopa Liit, European Heritage Label Bureau, American Estonian Fund, Tartu Ülikool, Turaida Muuseum

Koostajad: Turaida muuseum ja Tartu Ülikooli muuseum, kaasates erinevaid muuseume ja organisatsioone Lätist ja Eestist

Kujundus: TÜ Kirjastus, Maarja Roosi

Läti keelsed ja inglise keelsed tõlked: Luisa Tõlkebüroo, Kristiina Uus

Keeletoimetaja: Jaana Visnapuu

EHLBUREAU

TARTU ÜLIKOOL muuseum

Turaidas muzejrezervāts

Funded by the European Union

SISSEJUHATUS

„Minule oleks võinud näidata vähem pimedust“ – nii kirjutas üks umbes 10-aastane õpilane pärast Tartu tähetorni muuseumitundi tagasisidelehele. Teades selle tähistaevale pühendatud tunni sisu, võib teha järelduse, et küllap oli pimedas ruumis toimunud planetaariumietendus tema jaoks liiga pikk või ei pakkunud piisavalt huvi, et näha pimeduses tähti ja taevakehasid ning kuulda ja kujutleda end müütide ja lugude maailma. Sama hästi võib selle repliigi aga üle kanda paljude laste, noorte või ka täiskasvanute muuseumikogemusele. Oodatakse midagi põnevat, huvitavat, ilusat. Kuid sageli jääb kõik see elamuslik vaatajale nähtamatuks, hämarusse. Mõnikord sõna otseses mõttes, kui ei suudeta näha näidatavat või mõista selle sisu. Sagedamini aga huvide või ootuste erinevuse tõttu. Muuseumid teavad seda ohtu ning püüavad näituste ja tegevustega olla nähtavad, pakkuda kirgastavat sisu võimalikult paljudele. Paratamatult tuleb aga arvestada, et külastajad on erinevad ja nii ka nende rahulolu. Nii et kui muuseumitunni järel ka 22 last klassis on väga rahul ja rõõmsad, võis kellegi jaoks ikkagi olla pimedust liiga palju.

See kogumik räägib Eesti ja Läti muuseumide kogemustest, keskendudes haridustegevustele, mis on püüdnud võimalikult paljud osalejad sellest tajutud, kuid soovimatust pimedusest välja tuua.

Kogumik sai teoks tänu Tartu Ülikooli muuseumi ja Turaida muuseum-kaitseala ühisele projektile „Pärand kõigile: muuseumiharidus kriisiaegadel“.

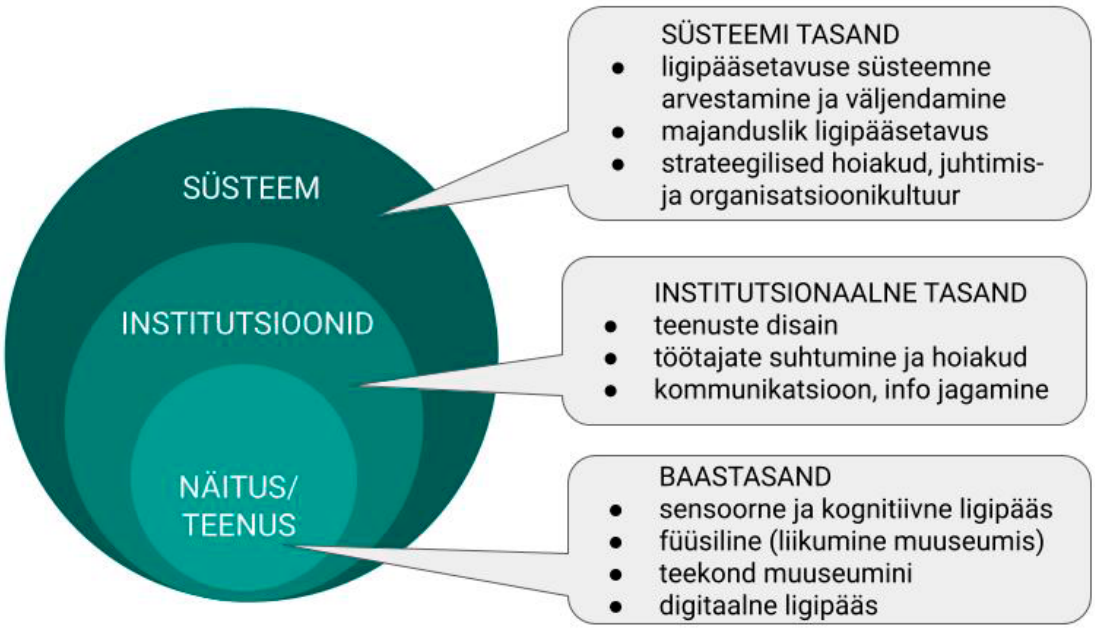
***

Kogumik keskendub kaasava hariduse põhimõtete rakendamisele, lähtudes selle mõiste laiast definitsioonist, mis hõlmab kõiki õppijaid (Leijen, 2024: 21). Külastajate erinevate vajadustega arvestamine füüsilise keskkonna ja teenuste kujundamisel ei ole tänases muuseumihariduses enam midagi uut, vaid vastupidi – üsna levinud ja juba eeldatud lähenemine. 2022. aastal rahvusvahelisel tasandil kokku lepitud ja hoolikalt kaalutud muuseumidefinitsioon ütleb, et muuseum on ühiskonnale avatud, ligipääsetav ja kaasav (ICOM Eesti, 2022). Saksa Muuseumihariduse Keskliidu ja Saksamaa Muuseumide Liidu koostatud muuseumihariduse käsiraamat (eestindatud 2023. aastal) rõhutab: „Haridus- ja teavitustegevusest peaksid saama kasu võimalikult paljud inimesed, sõltumata nende eripäradest. Eesmärk on igaüht kõikehaaravalt kaasata ja see peab kajastuma kogu muuseumi suhtumises.“ (Muuseumihariduse Keskliit ja Saksamaa Muuseumide Liit, 2023: 19).

Laiemalt vaadates ei erine muuseumihariduse väljakutsed haridusvaldkonna üldisest arengust. Kaasamine, elukestev õpe, ülekantavate ja sotsiaal-emotsionaalsete oskuste ning üldpädevuste arendamine on 21. sajandi strateegiadokumentides ja järjest enam ka igapäevases praktikas levinud märksõnad.

Muuseumidel on siin täita oluline roll, kuna nii rahvusvahelised kui ka Eesti uuringud on näidanud, et kultuuris osalemine on tõhus viis ühiskonna sotsiaalse sidususe parandamiseks ning vaimse ja füüsilise heaolu suurendamiseks (Uppin, 2026; Fancourt et al., 2026; Greene et al., 2014).

Seetõttu on ligipääsetavus saanud tänapäeval üheks muuseumivaldkonna võtmeküsimuseks. Ligipääsetavusel on omakorda palju erinevaid mõõtmeid – võime rääkida füüsilisest, vaimsest, emotsionaalsest, kommunikatiivsest ja majanduslikust ligipääsust muuseumile. Õppija puhul on haridusteadlased välja toonud kolm kaasatuse tasandit: füüsiline, sotsiaalne ja psüühiline (Leijen, 2024: 35). Muuseum saab nendega arvestada erinevaid meetodeid kasutades – füüsilise tasandi puhul nii muuseumi sees tingimusi luues kui ka muuseumini jõudmise kohta selget infot jagades, üha enam on levinud ka õppijate sotsiaalsetele ja emotsionaalsetele oskustele ning hoiakutele tähelepanu pööramine. Kesk- ja Lõuna-Euroopa kultuuripärandile ja kogukonnatööle pühendunud CAST projekti raames on välja töötatud ligipääsetavuse hindamise raamistik, mis toob välja 10 ligipääsetavuse mõõdet kolmel eri tasandil: baastasand (seotud konkreetse asutusega), institutsionaalne tasand ja süsteemne tasand (vt joonis 1). Baastasandi puhul on tähelepanu eeskätt füüsilisel ligipääsul (sh nii füüsilisel kui ka digitaalsel keskkonnal, sensoorsel tasandil), et üldse inimeseni jõuda. Õppija sotsiaalne ja psüühiline kaasamine eeldab aga juba teadlikku süsteemi tasandil tööd, aktiivselt toetavat ja arvestavat hoiakut ja koostööd.

Joonis 1. Ligipääsetavuse mõõtmed kolmel tasandil. Joonis kohandatud CAST projekti raamistiku „Multidimensional Cultural Accessbility Assessment Framework" põhjal (CAST, 2026)

Tähenduslik õppimine ja meeldiv muuseumikogemus eeldavad ligipääsetavuse koostoimet kõigil tasanditel. Kogemuslood, mida sellest kogumikust lugeda saate, on sageli näited sellest, kuidas ühe ligipääsetavuse aspektiga tegelema hakates liituvad näituse või muuseumitunni loomisel kohe ka teised aspektid. Võtmetegurid, nagu ülal viidatud muuseumihariduse käsiraamatuski öeldud, on oma sihtrühmaga arvestamine ja koostöö.

Kogumik koondab 13 lugu Eesti ja Läti muuseumidest, mis on jagatud nelja plokki. CAST-projekti raamistiku alusel tutvustavad need enamasti baastasandi praktikaid, peegeldades samas institutsioonaalse ja süsteemi tasandi hoiakuid ja meetodeid, ilma milleta nii mõnigi mahukas ja mitut osapoolt kaasav projekt teoks ei oleks saanud.

Institutsionaalse ja süsteemi tasandi lähenemise kogemustest saab lugeda kahes loos Lätist. Laura Dravniece kirjutab Läti Riikliku Kunstimuuseumi näitel terviklikust muuseumiülesest lähenemisest ligipääsetavusele. Teise näitena pakume veelgi laiahaardelisema loo sotsiaalset sidusust loovast Cēsise piirkonna muuseumide, kunstnike, tervise- ja hoolekandeasutuste ja kohalike võimuesindajate koostööprogrammist „Kutse muuseumisse".

Baastasandi ligipääsetavuse näited oleme jaganud kolme ossa.

Sensoorse ja kognitiivse ligipääsetavuse osas tutvustab Siret Saar Eesti Rahva Muuseumist, miks ja kuidas luua näitustele kirjeldustõlge. Liena Šmukste vahendab aga Läti Rainise ja Aspazija muuseumi projekti „Meelte rännak", mis arvestab samuti külastajatega, kellele on vaja kogeda enamat kui nende nägemismeel võimaldab. Erinevate meeltega kogemise toredaks näiteks on ka Läti Rahvusliku Kirjandus- ja Muusikamuuseumi näitus „Puudutus", mille produtsent Leonarda Ķestere-Kļaviņa rõhutab, et näituse loomisel oli ligipääsetavus algusest peale mitte lisaväärtus, vaid põhialus. Selle osa lõpetuseks oleme kogumikku toonud muuseumihariduses tähenduslikkuse õppimise seisukohalt kasuliku ning kognitiivset mõistmist ja kaasatust suurendava väga levinud meetodi – töölehtede loomise. Jelena Tšekulajeva tutvustab töölehtede loomise põhitõdesid ning Kadrioru kunstimuuseumi ja lastemuuseumi Miiamilla töölehtede näitel seda, kuidas need mitte ainult ei aita lastel muuseumis teadmisi koguda ja korrastada, vaid saavad toetada ka laste sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste ning loovuse arengut.

Sotsiaal-emotsionaalsed oskused on teema, millele pööratakse hariduses aina enam tähelepanu. Meie kogumiku kolmas plokk ongi pühendatud **emotsionaalsele ligipääsetavusele**. Kolme Eesti muuseumi kogemuse näitel tutvustame, kuidas muuseumis neid lastele ja noortele nii olulisi oskusi toetada ja arendada. Miiamilla lastemuuseum oma julge, läbimõeldud ja tõeliselt lastekeskse lähenemisega on tänaseks saanud nii armastatud ja populaarseks, et soovijad peavad sinna minemiseks ette registreeruma. Jane Meresmaa-Roos kirjutab, miks ja kuidas see imeline keskkond sündis. Kumu kunstimuuseumi haridusprogrammide kuraator Liina Lepik näitab aga, kuidas ka keerulisemas kasvueas, II kooliastme lastele saab kunstinäitusel luua hoopis omamoodi sotsiaal-emotsionaalseid oskuseid arendava, loova ja haarava tunni. Hea meel on tõdeda, et paralleelselt meie projektiga töötatakse Tartu Mänguasjamuuseumis välja muuseumide vaimse tervise harjutusi ja sellest saab Kadri Toomsalu vahendusel lugeda ka meie kogumikust.

Kogumiku viimases, neljandas osas tuleme tagasi selle juurde, millest alustasime – koostöö ja kogukondade kaasamine ning seeläbi **sotsiaalse ligipääsetavuse** suurendamine. Gunta Zaķīte Turaida muuseum-kaitsealalt toob lugejate ette muuseumi vastastikuse koostöö puuetega inimestele tegevusi pakkuva ühendusega „Cerību spārni". Hanna-Liis Kont jagab kogemusi koostööst Tartu lastega ja kuidas selle tulemusel valmis üks kirju, loominguline ja laste näoga näitus „Viltuse maja saladused" ning Maarja Kõuts tutvustab Haapsalus asuva Iloni Imedemaa süsteemset ja regulaarset koostööd Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskusega. Meie kogumiku lõpetab Elīna Pekšēna lugu Pauls Stradiņši Meditsiiniajaloo Muuseumi ja Läti Autismiühingu koostööst, mis on toonud nii kogukonna tunnustuse ja heakskiidu kui ka muuseumile rahulolu tundest, et muuseumiharidus liigub õiges suunas.

Kasutatud kirjandus

CAST (2026). Multidimensional Cultural Accessibility. https://interreg-danube.eu/projects/cast/library.

Fancourt, D. et al. (2026). Does leisure activity matter for epigenetic aging? Analyses of arts engagement and physical activity in the UK Household Longitudinal Study. 10. doi:https://doi.org/10.1093/geroni/igag038.

Greene, J. P., B, K., & B. D. (2014). Value of Field Trips. *Education next*, 78-86.

ICOM Eesti. (2022). *Muuseumidefinitsioon*. http://icomeesti.ee/muud-icomi-dokumendid/muuseumidefinitsioon

Leijen, Ä. (Toim.) (2024). *Kaasav haridus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Muuseumihariduse Keskliit ja Saksamaa Muuseumide Liit (2023). *Muuseumihariduse käsiraamat*. Tallinn: Eesti Muuseumiühing.

Uppin, H. (2026). *Muuseumis õppimine üldhariduse kontekstis*. Tallinn: Tallinna Ülikool.

LÄTI RIIKLIK KUNSTIMUUSEUM TEEL LIGIPÄÄSETAVA KULTUURIKANTSI POOLE

LAURA DRAVNIECE

Haridus- ja ligipääsetavuse osakonna juhataja
Läti Riiklik Kunstimuuseum

Läti Riikliku Kunstimuuseumi (LNMM) tegevusstrateegias (2026–2030) on laiemas tähenduses määratletud ligipääsetavus kui oluline aspekt. Lisaks haridustööle on strateegiasse lisatud ka ligipääsetavuse eesmärgid ja prioriteedid. Tänapäeval ei ole muuseum enam üksnes kultuuripärandi hoidja, see on aktiivne ühiskonna arengu kujundaja, luues keskkonda dialoogiks, teadmiste omandamiseks ja osalemiseks. LNMM on viimastel aastatel sihipäraselt liikunud strateegilise eesmärgi poole – kõigile ligipääsetav muuseum, mis toetab elukvaliteeti, elukestvat õpet ja kuuluvustunnet. Alates 2022. aasta keskpaigast oleme integreerinud ligipääsetavust muuseumi haridustöösse, seda arengusuunda juhib haridus- ja ligipääsetavuse osakond.

Laste näitus „Roheline ja veel rohelisem". 2023. Fotod: Kristaps Kalns

Muuseumi haridustöö eesmärk on tagada kvaliteetne, mitmekesine, kaasav ja ligipääsetav haridusprogrammide valik, mis arvestab võimalikult paljude külastajate ja kasutajatega. Haridustöö planeerimine ja programmide arendamine toimub paralleelselt institutsiooni ligipääsetavuse parandamisega nii füüsilises, sotsiaalses kui ka intellektuaalses aspektis.

Ligipääsetavuse küsimustega tegelemine – olemasoleva olukorra hindamine, ressursside kaardistamine ja uute lahenduste väljatöötamine – on järkjärguline ja mitmetasandiline protsess, milles tuleb arvestada piiratud ressursside ja seatud prioriteetidega. Füüsiline ligipääsetavus hõlmab mugavat ja turvalist sisenemist ning liikumist muuseumi ruumides, samuti abivahendite tagamist, näiteks kaasaskantavaid toole ja ratastooli. Informatsiooni ja sisu ligipääsetavus intellektuaalse ligipääsetavuse tähenduses tähendab arusaadavat, mitmekesist ja erinevatele sihtrühmadele sobivat info- ja tõlgendusvõimaluste pakkumist. Sotsiaalne ligipääsetavus keskendub aga osalemisele, kaasamisele ja kuuluvustunde loomisele. Tahame kujundada keskkonda, kus erinevad ühiskonnagrupid saavad mitte ainult muuseumi külastada, vaid ka aktiivselt kaasa lüüa.

Nende põhimõtete rakendamine põhineb uurimistööl, koostööl ja paindlikkusel. Analüüsime süstemaatiliselt sihtrühmade vajadusi, tutvume kohalike ja rahvusvaheliste kogemustega ning testime ja täiustame lahendusi. Eriti oluline on koostöö ekspertide ja konkreetsete sihtrühmadega, mis võimaldab luua sobivaid ja sisukaid tulemusi. Näiteks on lihtsas keeles tekstide koostamisel tehtud koostööd Lihtsa Keele Agentuuriga, visuaalne juhend on loodud koos ligipääsetavuse spetsialistiga ning nägemispuudega inimestele mõeldud ekskursioonid on välja töötatud interdistsiplinaarse meeskonna poolt, hõlmates ka sihtrühma testimisfaasi.

Ligipääsetavuse parandamisel oleme pidanud oluliseks uute infomaterjalide ja haridusprogrammide loomist. Loomulikult saavutasime esimesed lühiajalised eesmärgid olemasolevate ressursside abil. Üheks esimeseks ülesandeks oli ligipääsetavuse kirjelduste koostamine hoone, näituste ja sündmuste kohta. Seejärel töötati välja muuseumi visuaalne juhend ning kasutusele võeti selge avaliku ruumi viidete süsteem. Muuseumi sisu ja pakkumiste kasutatavuse parandamiseks erinevate ühiskonnagruppide, sealhulgas lastega perede ja erivajadustega inimeste jaoks oleme kasutusele võtnud ja arendanud

erinevaid tõlgendusformaate: interaktiivseid kotte, lihtsas keeles selgitustekste, tekstide digitaalset kättesaadavust, subtiitrite kasutamist jm. Eraldi väärivad esiletõstmist näituseprojektid, mille raames oleme loonud uusi lahendusi, näiteks punktkirjas tekstid ning videosalvestusega audiogiid, millele on lisatud viipekeelne tõlge.

Sotsiaalset kaasatust ja osalemist toetavad järk-järgult erinevatele ühiskonnagruppidele suunatud hariduslikud tegevused. Tegevuste formaadi kohandamine ja regulaarsus on aidanud saavutada stabiilse seenioride külastatavuse („Seenioride hommikud muuseumis"), samuti on projektide raames kaasatud seda sihtrühma kunstiterapeutilistesse tegevustesse. Koostöös valdkonna spetsialistidega on sihtrühmade seas hästi vastu võetud tegevused intellektipuudega inimestele ning järjest stabiilsemat publikut koguvad ka viipekeelse tõlkega ekskursioonid. Kaasav programm „Tule muuseumisse" ühendab üldhariduskoole ja erivajadustega õpilasi, luues platvormi empaatia, koostöö ja mõistmise arendamiseks. Lapsesõbraliku muuseumi kuvandit on tugevdanud kolm lastele loodud näitust – kohandatud sisu, kujundus ja programm –, mis suurendasid oluliselt perede külastatavust ning said laialdast positiivset tagasisidet.

Siiski on oluline rõhutada, et see protsess ei ole olnud ilma väljakutsete ja probleemideta. Piiratud rahalised ja ajalised ressursid, infrastruktuur, ühtsete juhiste puudumine (millega puutusime eriti kokku 2–3 aastat tagasi) ning töötajate vähesed teadmised ja kogemused ligipääsetavuse valdkonnas on olnud olulised takistused. Tegemist on hoolika planeerimise ja järkjärgulise arenguga, kus oleme pidanud pidevalt juurde õppima, konsulteerima, uurima ja katsetama. Samuti on oluline kaasata asutuseväliseid eksperte (teadmised ja rahastus).

Ligipääsetavuse suurendamine on pikaajaline protsess, mis kätkeb endas nii hoiakute muutmist, prioriteetide ümberhindamist kui ka ressursside läbimõeldud kasutamist. Kindlasti on selle tulemusena suurenenud muuseumitöötajate kompetents ja kindlustunne erinevate sihtrühmadega töötamisel ning laienenud ka muuseumi külastajate mitmekesisus.

Giidiga ekskursioon nägemispuudega inimestele. 2025. Foto: Estere Rožkalne

KUTSE MUUSEUMISSE. PÄRAND JA HOOLIVUS

INGA SURGUNE
Läti Kultuuriakadeemia

Millised tingimused peavad olema täidetud, et muuseumikülastus oleks nii hariv, meelelahutuslik kui ka tervendav? Läti Cēsise piirkonnas muutuvad muuseumid paikadeks, kus inimesed saavad tunda end rahulikumalt, tugevamana ja tihedamalt ühiskonda kuuluvana.

Programm **„Kutse muuseumisse“** sai alguse laiemast projektist **„Suunamine kultuuritegevustesse“ (NuKA) Läänemere piirkonnas aastatel 2023–2025**. Cēsises ühendas see muuseumid, tervise- ja sotsiaalhoolekandeasutused, kunstnikud, kultuurivahendajad ning kohalikud võimuesindajad, et luua uus toetav mudel inimestele, kes kogevad kergeid või mõõdukaid vaimse tervise raskusi, näiteks stressi, ärevust või depressiooni.

Fotode autor: Gunta Zaķīte

Osalejad suunati Cēsise kliiniku, Cēsise piirkonna sotsiaalteenistuse ja Līgatne rehabilitatsioonikeskuse kaudu mitte meditsiinilise teenuse, vaid kultuurikogemuse juurde Cēsise Ajaloo- ja Kunstimuuseumis, Eduards Veidenbaumsi memoriaalmuuseumis Kalāčis, Kārlis Skalbe memoriaalmuuseumis Saulrietis ning Āraiši järvelinnuse arheoloogilises pargis.

Programm töötati hoolikalt välja vastavalt käsiraamatule **„Arts on Prescription Guide“**, mis loodi projekti raames eesmärgiga selgitada ja toetada NuKA Läänemere piirkonna mudeli rakendamist – see on tuntud ja edukaks osutunud Suurbritannia mudeli kohandamine Balti regiooni vajadustele. Teiseks inspiratsiooniallikaks oli **„Museums on Prescription“** käsiraamat, mille töötas 2017. aastal välja Londoni Ülikooli Kolledž.

Programmis osales kolm segarühma, igas 15 osalejat. Tegevused toimusid 8–10 nädala pikkuste tsüklitena, mis hõlmasid 12–16 tegevust. Igas tsüklis pakuti visuaalkunsti, loomingulise kirjutamise, muusika, teatri ja traditsiooniliste käsitööalade töötube, et pakkuda osalejatele mitmekesiseid loovtegevusi.

Koostööpartnerid leppisid kokku, et osalejad jagatakse rühmadesse moel, et säiliks läbilõige ühiskonnast: programmi ei kavandatud näiteks ainult noortele või eakatele, vaid ühendati erineva vanuse ja sotsiaalse kogemusega inimesi, et toetada uute kohtumiste ja sotsiaalsete sidemete tekkimist.

Muuseumipedagoogid töötasid programmi tegevuste läbiviimisel kõrvuti kunstnike ja käsitöölistega, samal ajal kui kultuurivahendaja Baiba Roze hoolitses töötajate ja institutsioonide vahelise koostöö sujumise eest.

Tagasiside lubab järeldada, et osalejate jaoks oli tegemist emotsionaalse kogemusega:

„Mul on väga hea meel, et ma tulin. Minu meeleolu paranes. Siin tundsin end vabalt ja hästi. See kogemus pani mind tundma ja aitas mul avatumalt suhelda. Eriti meeldis mulle keraamiliste savimunade värvimine. Samuti sain teada, kuidas inimesed vanasti elasid.“

„Selles projektis tundsin, et eakad inimesed ei ole üksi. Neid ei ole hüljatud nagu viimast

jäätükki, mis kevadel üksinda mööda jõge ujub. Me leidsime oma koha. Meid kaasati."

„Minu elu oli nagu tumehall tuba. Selles projektis oli tunne, nagu avaneksid uksed ja aknad ning sisse tuleks valgus. Ma tulin hämarusest valgusesse. Tundsin end inimesena teiste inimeste seas. Kõik oli imeline. Aitäh."

Hoolikalt kavandatud tegevused ja juhised aitasid luua turvalise keskkonna, luua uusi tutvusi ja leida rahu inimese sees. Sama oluline oli ka see, et muuseumid avasid oma uksed inimestele, kes tunnevad end sageli ühiskondlikust elust kõrvalejäetuna üksinduse, emotsionaalsete raskuste, rahaliste probleemide või võõra keskkonna ees oleva hirmu tõttu.

Nagu märkis üks programmis osalenud sotsiaaltöötaja, elavad paljud selle sihtrühma inimesed omamoodi mullis ning tavaliselt kultuuriasutusi ei külastata. Tänu sellele projektile muutusid muuseumid nende jaoks ligipääsetavamaks, kutsuvamaks ja inimlikumaks.

Osalejate elus toimusid ka konkreetsed muutused: üks osaleja leidis pärast projekti töökoha, teine hakkas kasutama raamatukogu teenuseid ning paljud tunnistasid, et tunnevad end enesekindlamalt, rohkem aktsepteerituna ja on valmis ühiskonnaelus aktiivsemalt osalema.

NuKA programmi üldist mõju osalejatele kirjeldatakse kogu projekti ulatuses Turu Rakenduskõrgkooli teadlaste uuringus, kes jälgisid programmi arengut mitte ainult Lätis, vaid ka Poolas, Taanis, Rootsis ja Saksamaal.

Programmil oli positiivne mõju nii üksikisiku kui ka institutsioonide tasandil. Paranes nii osalejate heaolu ja sotsiaalne sidusus kui ka kultuurivaldkonna ligipääsetavus ja vähenes sotsiaalhoolekandeasutuste koormus.

Programmi pilootetapi lõpus tõi Cēsise piirkonna volikogu aseesimees Atis Egliņš-Eglītis esile projekti positiivse mõju tööhõivele, inimeste heaolule ja lõimumisele. Projekti käigus saavutatud tulemuste põhjal sai omavalitsus uue Euroopa Liidu rahastuse, et aastatel **2026–2029** programmi tugevdada ja laiendada.

Programmi järgmises etapis on kavandatud luua ka **kultuuri ja tervise keskus** ühes piirkonna muuseumidest, Eduards Veidenbaumsi muuseumis. Keskus hakkab olema koht, kus tugevdatakse muuseumi- ja teiste kultuurivaldkonna töötajate võimekust ning luuakse kultuuri- ja tervisevaldkonna vahelise koostöö võrgustik.

Tulge külla ja saage rohkem teada!

NÄHTAMATU MAAILM MUUSEUMIS

Nägemispuudega külastaja Eesti Rahva Muuseumi näitusel

SIRET SAAR

ERMi koguhoidja, lõpetas 2020. aastal Tallinna Ülikooli kirjeldustõlke koolituse

Lõpetame selle kõige trivialiseerimise. Ma räägin ja räägin teile siin midagi, aga tõde on see, et vaid sina ise võid endaga hakkama saada, minna sellest kõigest läbi. Inimene, kes ei tea, mida tähendab olla pime, võib pigem tahtmatult liiga teha. Üleliia suure positiivsusega, ülemäära suure kaastundega, liiga suure vaimustusega kirjasõnast, mis ei lähe alati reaalsusega kokku. Sa ei saa hüpata üle lombi, kui sa ei tea, kus see lomp on. Ei saa üksinda metsas jalutada. Ei saa poes üksinda riideid valida ja mõõta. Ja sellest on raske aru saada. Jah, ka teil.

Nii nendib pime naine Rasa Bugavičute-Pēce romaanis „Poiss, kes nägi pimeduses"[1]. Jah ... Inimesed ei vaja kasutut kaastunnet, tühje sõnu, klišeelikke hüüatusi „kõik on oodatud". Nad vajavad võimalusi – igaühel peaks olema ligipääs tööle, teenustele, haridusele ja kultuurile. Ka muuseumidel ja muuseumitöötajatel kui pärandihoidjatel on võimalik vähendada takistusi, et kõik sõltumata oma vanusest, puudest, rahvusest või muust saaksid muuseume külastada.

NÄGEMISPUUDEGA KÜLASTAJA MUUSEUMIS

Muuseumiseaduse kohaselt peab muuseum arvestama ka puudega inimeste vajadustega. Mitmes muuseumis on selgelt sihiks võetud ligipääsetavus, sealhulgas kirjeldustõlked nägemispuudega inimestele (pimedad ja vaegnägijad). Siiski võiks üldine pilt olla tegusam ja süsteemsem, enamikus muuseumides siiski kirjeldustõlget ei ole.

Me võtame suure osa teadmistest välise maailma kohta vastu nägemismeele kaudu. Selleks, et nägemispuudega inimesed saaksid visuaalsest kultuurist osa lisaks helidele ka muul moel, on hakatud looma kirjeldustõlkeid, mis aitavad kogeda nägemismeelega tajutavat.

Eesti Rahva Muuseumi uus hoone avati 2016. aastal. Toona tähendas ligipääsetavus suures osas paraku seda, et majja pääseks ratastooliga. Teadlikumalt ja järjepidevamalt hakkas ERM ligipääsetavusse panustama umbes 2023. aastal. Kindlasti võib seda seostada sellega,

et ühiskonnas hakati häälekamalt ja järjepidevamalt rääkima ligipääsetavast kultuurist ning pakuti rohkem ka selle valdkonna koolitusi.

MIS ON KIRJELDUSTÕLGE?

Üks grupp erivajadusega külastajaid on nägemispuudega inimesed ning nad vajavad info ja elamuse saamiseks kirjeldustõlget. Kirjeldustõlge on elamuse visuaalse poole lühike ja täpne edasiandmine. Kirjeldatakse näitust, filmi, teatrietendust, laulu- ja tantsupidu, et nägemispuudega inimesed saaksid samuti kogeda visuaalset maailma.

Kirjeldustõlkel on oma reeglid ja tavad. Ehkki rahvusvaheliselt ühtset standardit ei ole ja riigiti lähenetakse sellele erinevalt, võib siiski välja tuua juhised, millest kirjeldustõlke koostajad lähtuvad: kirjeldada tuleb ainult seda, mis on hetkel nähtav; eeldada ja oletada ei tohi; kirjeldus peab olema võimalikult objektiivne ja neutraalne, vältida tuleb hinnangute andmist, ebamääraseid väljendeid ja liigseid sünonüüme.

Kirjeldustõlge valmib alati koostöös konsultandiga, kes on ka nägemispuudega – see tagab, et kirjeldus on pimedatele ja vaegnägijatele loogiline ning arusaadav.

KIRJELDUSTÕLGE MUUSEUMINÄITUSEL

Selleks, et nägemispuudega külastaja kogeks näitust terviklikult, on hea lahendus luua kirjeldustõlkega veebituur kodus kuulamiseks ja audiogiid kohapeal kasutamiseks. Veebituurid võiksid jäädagi koduleheküljele – kõik ei pruugi näitusele jõuda ja nii saab neid kuulata endale sobival ajal, samuti on neid sobilik kasutada pimedate ja vaegnägijatest laste koolitundides.

Ka juhul, kui näituse kirjeldustõlkest valmib ainult veebiversioon, on oluline kirjeldada näituseruumi. Kui nägija siseneb ruumi, kus ta pole varem käinud, piisab vaid pilgust-paarist ning üldpilt ongi selge. Silm paneb paika selle üldise suuruse, esemete paigutuse, inimeste hulga ja ilmselt veel palju muudki.

Kui pime inimene läheb näitusele, kuulab ta meeleldi enne kirjeldustõlkega tuuri. Siis on tal kohapeal lihtsam – tuleb ajust õige kujutluspilt välja otsida ja ruum kerkib vaimusilmas esile. Ruumi kirjeldades liigutakse üldiselt detailsemaks: selle suurus, värvid, liigendus, vitriinid, istumiskohad, esemete paigutus ja kinnitusviis. Sellele järgneb näituse alateemade kirjeldustõlkimine.

Enne kirjeldustõlke kokkupanekut tuleb teemaga tutvuda. Faktide kontrollimist ei maksa alahinnata – oma mälu ja teadmisi ei saa pimesi usaldada, sest vastutus on suur. Hea on kasutada tavakeele sõnu ja väljendeid, siis võib kindel olla, et kõik saavad aru. Eelistada tuleks lühemaid lauseid, nii on pimedal kergem kirjeldust jälgida. Kirjeldustõlke teksti stiil peab ühtima materjaliga, võimalusel tuleks vältida slängi.

LIGIPÄÄSETAVUSE LOOMINE ERM-I SOOME-UGRI PÜSINÄITUSEL

Et nägemispuudega külastaja jaoks oleks näitus ligipääsetav, tuleb leida lahendusi, kuidas seda saaks nautida rohkem kui kuulamistasandil.

Soome-ugri püsinäitus „Uurali kaja“ on nüüdseks peaaegu kirjeldustõlgetega kaetud, põhjarahvaste osa on lõpetamisel ja läänemeresoome rahvaste osa on veel katmata. Toon näite „Uurali kaja“ permi rahvaste saalist, kus oleme püüdnud näitust nägemispuudega külastaja jaoks ligipääsetavamaks muuta.

„Uurali kaja“ on võrratu näitus, mis kaasab kõiki meeli. Nii kuuleme permi saalis linnulaulu ja norskamist ning saame puudutades lähemalt uurida esemeid – see annab ligipääsetavuse loomisel vabamad käed, sest kogemus ei piirdu vaid visuaalsega. Samuti on suurepärane, et näitusel on küllalt ruumi liikumiseks ja ka istumisvõimalused.

Sisenemine permi rahvaste saali. Foto Berta Jänes, 2025
Foto kirjeldustõlge: grupp inimesi näitusesaalis. Taustal viilkatusega maja.

PERMI RAHVASTE SAAL. KIRJELDUSTÕLKEGA TUUR

Siseneme. Ruumis võtab meid vastu kevadhommikuselt tegusate lindude sädistamine. Aeg-ajalt kireb kukk – aeg ärgata! Seisatame korraks, puudutame mände imiteerivaid puutüvesid. Näitusesaal kajastab enamjaolt komide eluolu: vasakule jääb metsatukk jahimehega ja komi tare. Udmurte tutvustab paremal pool olev klaas-vitriiniga sein, mis kujutab riideaita. Ruumis on viis mannekeeni, neist üks, ruumi keskel asuv põhjaudmurdi mannekeen, on lahtiselt, sellega võib tutvuda ka kompamise kaudu.

Sissepääsust vasakul on seina äärde ehitatud komi tare. Uudistame pisut tare juures õues ja vaatame seejärel, mis majas toimub.

Tare on ehitatud palkidest, mis on värvitud tumehalliks. Akna kohal katuseräästas on kaunistuseks opaalklaasist kaks valget stiliseeritud linnukuju külgvaates – usuti, et need aitavad luua sideme ülailmaga. Enne välisust on katusealune. Akna ja ukse asukohta, katusealuse kõrgust, palkide jämedust ja palkseina nurki – kõike saab katsudes uurida.

Hoone ees on pink, millele on asetatud tohust punutud märss. Pingil saab soovi korral korraks istuda ning tutvuda seljakotti meenutava kotiga, millel on kolmnurkne lakk.

Siseneme tarre. Juba ukselävel tervitavad meid kodused helid: ahjus praksub tuli, ahjutaguselt lesolt on kuulda kellegi tasast norskamist. Võime toas ronida ahjule, istuda laua äärde – kõike, mis pole vitriinis, võib uudistada.

Siin on hea istuda ühiselt laua taga ja rääkida giididega toidust, taluelust ja paljust muust. Giidid lasevad ringi käima ka valiku esemeid, mis toovad komide maailma meile lähemale: jahikoti, leivalabida, puunõud jpm.

Pesulaud ja juhtkoer. Foto Berta Jänes, 2025
Foto kirjeldustõlge: heledate juustega naine hoiab käes pesulauda. Tema kõrval seisab musta värvi juhtkoer Luna.

Pirukate valmistamine. Foto Berta Jänes, 2025
Foto kirjeldustõlge: esiplaanil on hallipäine mees, kes vispeldab kausis mune. Meest juhendab tema paremal küljel istuv naine.

Väljume ja suundume udmurtide maailma. Seisatame aidaseina ees. Mulje aidaseinast on loodud fotopannoo ja klaasvitriiniga. Vitriini põhja ja seintele on asetatud näited udmurdi pruudi ja peigmehe kaasavarast.

Giidid tutvustavad udmurtide pulma-kombeid, nende jutu ilmestamiseks saab kombata esemeid, mille giidid on tuuri jaoks kaasa võtnud, näiteks vokki.

Tuur on kestnud juba üle tunni. Liigume õppeklassi, kus valmistame koos šangasid – komipäraseid lahtisi kartulipudrutäidisega pirukaid. Pirukaid tehes ja nende küpsemist oodates aetakse ikka juttu, nii et olge head ja rääkige oma toidueelistustest, näitusest, ilmast … Head isu!

1 Bugavičute-Pēce, Rasa. Poiss, kes nägi pimeduses. Mina Ise, 2021.

PROJEKT „MEELTE RÄNNAK“ RAINISE JA ASPAZIJA SUVEMAJAS

LIENA ŠMUKSTE

Lavastaja ning Läti Kirjandus- ja Muusikamuuseumi haridustöö ja külastajateeninduse osakonna juhataja.

Rainise ja Aspazija suvemaja uuenduslik kultuuri- ja haridusprogramm „Meelte rännak“ loodi 2021. aastal, et pakkuda vaegnägijatele sisukat ja kaasahaaravat võimalust tutvuda läti kirjanduse suurkujude – Rainise ja Aspazija – elu ning loominguga.

Rainis (1865–1929) ja Aspazija (1865–1943) on ühed olulisemad nimed läti kirjanduses ning kultuuris. Nad olid mõlemad silmapaistvad luuletajad ja näitekirjanikud, kelle looming kujundas 20. sajandi alguses arusaamu vabadusest, identiteedist ning ühiskonnamuutustest. Nad olid ühtlasi elukaaslased ja nende looming on tänini läti kultuuripärandis kesksel kohal.

Kuna muuseumi originaalesemeid ei saa külastajatele kätte anda, keskendutakse programmis eelkõige Rainise ja Aspazija luuletustele, kirjadele ning muule kirjanduspärandile. Nende loomingust on valminud erinevad sensoorsed tõlgendused – esemed, mida saab käega katsuda, mitmesugused helimaastikud ja lõhnaelemendid.

„Meelte rännak" kutsub külastajaid avastama luuletajate maailma, silmad kinni ja meeled valla. Külastajatel seotakse silmad kinni, et muuta aistingud teravamaks ja süvendada kohalolu. Programm koosneb kümnest hoolikalt kavandatud peatuspunktist, millest igaüks tutvustab luuletajate elu, tundeid ja loomeväljendust erineva nurga alt.

Külastajad saavad oma kätega katsuda suvemaja reljeefmudelit, luuletajate skulptuure ja kuivatatud taimi, et manada silme ette maja planeering, selle kunagiste elanike näojooned ning herbaariumi eksponaadid.

Projektis juhindutakse mõttest, et muuseumi sisu on võimalik tajuda ka muul viisil kui silmaga ehk heli, puudutuse ja lõhna kaudu, mis loob ülimalt kaasava ning rikastava kultuurielamuse.

Projekti kontseptsioon ja kujundus on loodud koostöös lavastaja Liena Šmukstega, kes on Läti sensoorse teatri eestvedaja. Tema lavastused hõlmavad sageli osalejate silmade kinni sidumist, et teravdada mittevisuaalset taju ja muuta elamus veelgi haaravamaks. Ta pani kokku mitut valdkonda hõlmava loomemeeskonna, kuhu kuulusid näiteks näitleja ja lavastaja Ieva Džindža, helikujundaja Kārlis Gliks ning (lavastus) kunstnik Raimonds Vindulis. Sama oluline oli ka Riia Strazdumuiža gümnaasiumi ja arengukeskuse õpetajate panus, kes töötavad igapäevaselt vaegnägijatest laste ning noortega. Õpetajad andsid praktilisi näpunäiteid, kuidas muuseumiprogrammi sihtrühmale kohandada.

Lõhnapunkti kureeritud aroomid annavad aimu maastikest, mis neid inspireerisid. Eriti meeldejääv on peatus „Aspazija kohv“, kus külastajad saavad oma käed kohviubadesse pista, kuulates samal ajal kirjeldust poetessi igapäevasest kohvirituaalist. Rainise ja Aspazija elule ning loomingule pühendunud Läti teadlane Dace Švīkule on kirjutanud: „Pärast õhtusööki jõime Aspazija lemmikjooki *kapija*'t. Rainis ei pidanud kohvist eriti lugu, sest see segas ta und, kuid Aspazijal säärast muret polnud.“ See armas detail näitab luuletajate vastandlikke harjumusi ja isiksusi.

Punktis „Meri“ kannab heli ja õhuvool külastaja otse mereranda, luues mulje samasugusest avarusest ning liikuvusest, mis andis ainest paljudele Rainise ja Aspazija teostele. Helil on kogu programmis tähtis roll. Binaurraalsed salvestised loovad külastaja ümber kolmemõõtmelise hääle- ja sosinamaastiku, võimendades elamuse sügavust ning emotsionaalset mõju.

Samuti rikastavad rännakut interaktiivsed elemendid. Külastajad moodustavad sõna „LOVE“, kuulevad hellitusväljendeid, tõlgendavad kirjade katkeid ning teevad sümboolseid toiminguid, nagu juuste kammimine ja punumine, mis kõik on inspireeritud Rainise kirjadest Aspazijale.

Rännak tipneb emotsionaalselt liigutava hetkega, mis loob sügavama sideme luuletajatega ja annab parema ettekujutuse meelte mõjust maailma tõlgendamisele.

„Meelte rännak“ on märkimisväärne näide Läti kaasava kultuuritegevuse kohta. See teeb muuseumi vaegnägijatele juurdepääsetavaks ja julgustab kõiki külastajaid mõtisklema tajude mitmekesisuse üle. Projekt on valminud koostöös Strazdumuiža gümnaasiumi ja arengukeskusega ning seda on toetatud Läti kultuurkapitali programmi „KultūrELPA“ („Kultuuriruum“) kaudu.

Fotode autor: Kristīne Madjare

PUUDUTUS: LIGIPÄÄSETAVUSE LOOMINE

LEONARDA ĶESTERE-KĻAVIŅA

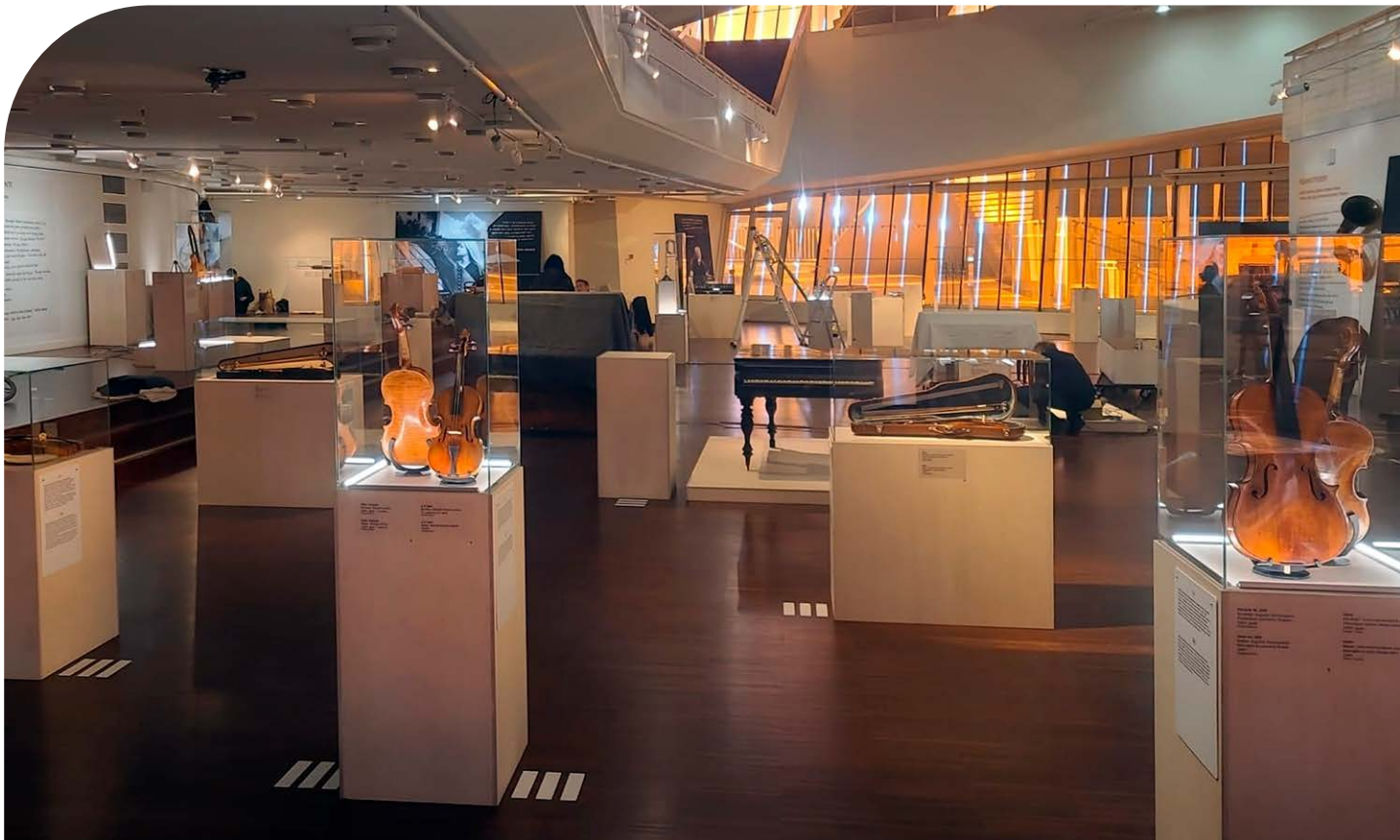
Näituse „Puudutus“ produtsent ja projektijuht

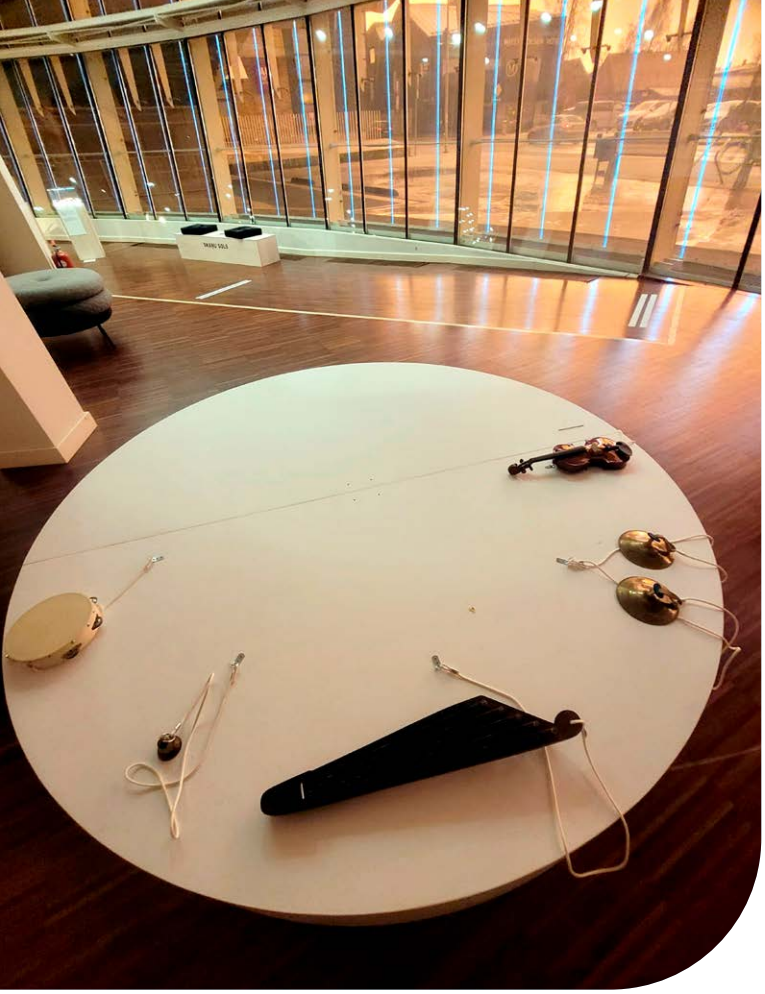

Näitus „Puudutus“ loodi Läti Rahvuslikus Kirjandus- ja Muusikamuuseumis sajanda aastapäeva programmi raames ning aastatel 2024–2025 oli see eksponeeritud mitmel pool Lätis. Näituse eesmärk ei olnud üksnes tutvustada muuseumi muusikainstrumentide kollektsiooni, vaid ka mõtestada, kuidas sellist kogu saaks kogeda laiem ja mitmekesisem külastajaskond.

Näitus oli eksponeeritud kolmes kohas – piirkondlikes kontserdimajades Lielais Dzintars Liepājas, GORS Rēzeknes ning Läti Raudteeajaloo Muuseumis Riias. Selline rändnäituse formaat võimaldas jõuda piirkondlike külastajateni ning samal ajal katsetada, kuidas üks kontseptsioon kohandub erinevate näitusekeskkondadega.

Ekspositsioonis oli üle 50 muusikainstrumendi 18. sajandist tänapäevani, mis olid jaotatud kuude temaatilisse rühma. Näituse sisu ühendas kaks peamist suunda – Läti pilliehituse ajalugu Euroopa kontekstis ning lood instrumentide ja muusikute suhetest, mida täiendasid audiovisuaalsed materjalid.

Fotode autor: Gunta Zaķīte

Näituse üheks osaks olid taktiilsed objektid ning spetsiaalselt valitud puudutatavad ehk katsutavad instrumendid. Peagi ilmnes aga, et külastajad kõhklesid nende puudutamisel. Isegi siis, kui see oli lubatud, toimis tavapärane muuseumikäitumine – vaadati, aga kätte ei võetud.

Kõigi kolme näitusepaiga jaoks töötati välja individuaalsed ruumikirjeldused ja taktiilsed kaardid.

See viis olulise disainilahenduseni: kasutusele võeti selge visuaalse kommunikatsiooni süsteem koos ikoonidega „võib puudutada" ja „ei tohi puudutada". Kollektsiooni instrumentidele lisati „ärge puudutage" märgised – näiteks avatud klaver, mille klahvid mõjusid külastajatele väga kutsuvalt. Samas kutsusime kasutama interaktiivseid instrumente.

Juba algusest peale ei käsitletud ligipääsetavust kui lisaväärtust, vaid kui põhialust. Näitus kujundati mitmetajuliseks kogemuseks – külastajad said mitte ainult vaadata, vaid ka kuulata ja füüsiliselt osaleda. Tegevuspunktides oli võimalik kuulata instrumentide kõla, kasutada heliinstallatsioone, kogeda seadet Trīsskanis, võrrelda erinevate instrumentide kaalu (flööt, viiul, tromboon, akordion, kontrabass) ning osaleda meistrite seina juures tegevustes.

Oluline roll näituse arendamisel oli Riia Tehnikaülikooli Liepāja Akadeemia uue meedia kunsti ja disaini eriala üliõpilastel. Õppejõudude juhendamisel töötasid nad välja taktiilsed kaardid, instrumentide koopiad ja orienteerumissüsteemid ning osalesid nende testimisel, kasutuselevõtul ja hooldamisel kõigis näituse toimumispaikades. See kogemus andis tudengitele praktilisi oskusi, võimaldades samal ajal olemasolevaid lahendusi jooksvalt täiendada.

Samuti jõuti järeldusele, et põrandale paigutatud QR-koodid peaksid olema suuremad, sest väiksem formaat ei olnud piisavalt märgatav ning seetõttu kasutati neid harva. Sellest kujunes üks projekti peamisi õppetunde – interaktiivsust ei pea mitte ainult võimaldama, vaid ka selgelt kommunikeerima.

Kogu projekti keskmes oli ligipääsetavuse suurendamine nägemispuudega inimestele. Näitus loodi koostöös organisatsiooniga SocIntegra, Liepāja Pimedate Ühingu ning Riia Strazdumuiža Keskkooli arenduskeskusega. Need partnerid aitasid määratleda tegelikud kasutajavajadused ja testida loodud lahendusi.

Testimise tulemusena lõime punktkirjas infoteksti, audiogiidid, taktiilse navigatsioonilahenduse. Külastajate jaoks lõime instrumentide reljeefsed koopiad, liikumist toetasid põrandamärgistused ja juhtteed. Tõhus oli peatumispunktide lahendus – reljeefsed märgised on liikumiskepiga liiklejale tajutavad ja nii sai külastaja aimu objektide asupaigast või ruumi üleminekukohtadest. Lisasime ka vajalikud hoiatuselemendid.

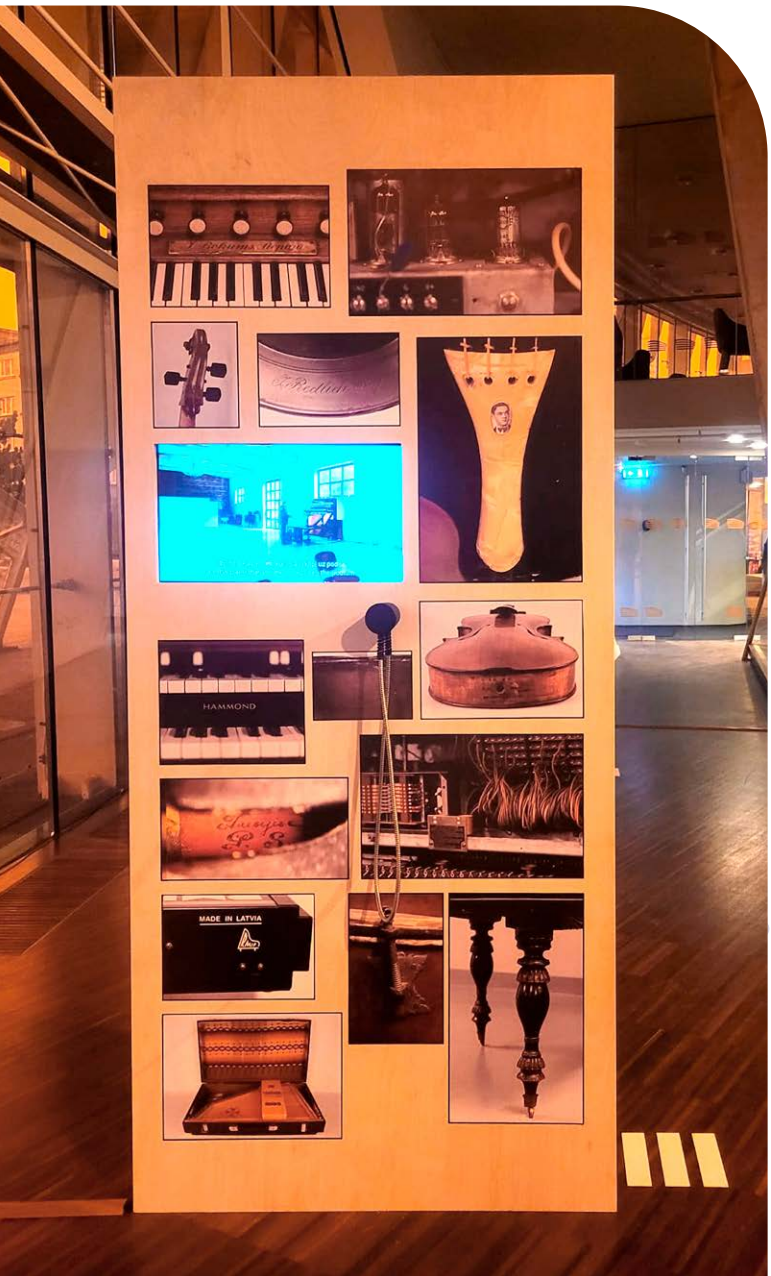
Näitusereis ja tasuta sissepääs suurendasid oluliselt selle ligipääsetavust, vähendades nii geograafilisi kui ka rahalisi takistusi. Täiendavaks kaasamiseks lõime laste tegevusvihiku ning korraldasime paralleelprogramme: kontserdid, arutelud ja avalikud sündmused.

Projektis osales lai partnerite ring: Liepāja omavalitsus, Liepāja Muusika-, Kunsti- ja Disainikeskkool ning toetajad Läti Kultuurkapital, Läti Kultuuriministeerium ja BTA Latvija.

2025. aastal pälvis näitus „Puudutus“ Läti Muuseumide Ühingu auhinna aasta ligipääsetavuse projekt, tunnustades selle kasutajakeskset lähenemist ja praktilist teostust.

Projekt andis olulise kogemuse ka Läti Rahvuslikule Kirjandus- ja Muusikamuuseumile endale, saades aluseks edasistele näitustele, sealhulgas uuele püsinäitusele ja muuseumi uuele asukohale Riia vanalinnas aadressil Mārstaļu iela 6. Samuti aitas projekt arendada Riia laululava ligipääsetavust.

***„Puudutus“ näitab, et ligipääsetavus ei ole eraldiseisev lahenduste kogum, vaid viis, kuidas kujundada kogu külastajakogemust – orienteerumist ja kontakti eksponaatidega. Ja mõnikord algab kõik väga lihtsast, kuid selgest sõnumist: „Võib puudutada“.*

MUUSEUMI TÖÖLEHT JA LASTE SOTSIAAL-EMOTSIONAALSE ARENGU TOETAMINE

JELENA TŠEKULAJEVA
Kadrioru kunstimuuseum, haridustöö kuraator

Muuseumipedagoogika terminoloogia sõnastikus „Sõnastaja“[1] on tööleht defineeritud järgmiselt:

Tööleht on metoodiline materjal muuseumi hariduslike tegevuste läbiviimiseks ja teadmiste kinnistamiseks. Tööleht on paberile või elektroonilisele seadmele kantud õppematerjal, mis sisaldab ülesandeid, küsimusi, informatsiooni jms ning mida osalejad kasutavad iseseisvalt või koos juhendajaga. Võib pakkuda ka juhiseid individuaalseteks või rühmategevusteks, küsimustele vastamiseks, märkmete tegemiseks, loovtööks jne.

Definitsioon pakub väga erinevaid lähenemisi töölehe koostamisele. Tavapäraselt on tööleht suunatud kindlale sihtrühmale, aitab struktureerida muuseumi või näituse külastuse kogemust ja hoida tähelepanu keskpunktis kindlat teemat. Töölehti luuakse muuseumides peredele ja üksikkülastajale, kuid kasutatakse ka juhitud muu-

seumitundides või elamusprogrammides. Iseseisvaks kasutamiseks mõeldud tööleht nõuab väga selget sõnastust ja hoolega läbimõeldud kujundust. Juhitud programmis võib osa selgitustest jääda juhendaja lisada, mis mõnevõrra lihtsustab töölehe loomist.

Kas tööleht peab alati kandma nime „tööleht"? Töölehte võib nimetada sõltuvalt ülesehitusest ja kasutusest näiteks tegeluskaardiks, otsimismänguks, teejuhiks, küsimuste ja vihjete kaartideks, mängujuhiseks, vaatlusjuhendiks, konspektipõhjaks. Loomingulise, kuid põhjendatud lähenemise puhul võib töölehte tundmatuseni muuta, kuid sisuliselt peab see vastama „Sõnastaja" definitsioonile.

KUIDAS TÖÖLEHE KASUTAMINE MUUSEUMITUNNIS SAAB TOETADA SOTSIAAL-EMOTSIONAALSET ARENGUT?

Muuseumikeskkonnas viibimine ja näituste juhendatud avastamine on iga külastaja jaoks eriline ja rikastav kogemus, mis nõuab samaaegselt mitme sotsiaal-emotsionaalse ülesande täitmist: keskendumist ja tähelepanu suunamist, eelkõige nägemismeele kasutamist; käitumist vastavalt muuseumi tavadele, samal ajal esilekerkivate emotsioonidega tegelemist; arvestamist teiste külastajatega jne. Juhitud külastuskogemus, näiteks muuseumitund, saab muuta selle väljakutse huvitavaks ja sujuvaks tänu hoitud turvatundele ja läbimõeldud tegevustele, mis lähtuvad vastava vanuse sotsiaal-emotsionaalsest arengust.

Töölehte kui metoodilist vahendit võib käsitleda strateegilise võttena sotsiaal-emotsionaalse arengu toetamisel. Muuseumipedagoogi võime on liita üheks meeldejäävaks mänguliseks tegevuseks teadmiste omandamine, mis lähtub riiklikust õppekavast, ja töölehe ülesanded, mis eeldavad juhendi järgi iseseisvat tegutsemist või rühmatööd. Rühmatöö omakorda nõuab empaatiavõimet, eneseregulatsiooni, suhtlemisoskust ja sotsiaalset teadlikkust. Siinkohal tuleb taas meelde tuletada loovat lähenemist ja töölehe erinevaid formaate, mida annab lõpmatult arendada: tegeluskaarte, teejuhte, küsimuste ja vihjete lehti, mängujuhiseid ja muud. „Sõnastaja" definitsioonist lähtuvalt võib tööleht olla ka näiteks korduskasutuseks mõeldud juhend. Töölehe formaat ja mõõdud on vabalt valitavad ning sõltuvalt muuseumitunni teemast võib tööleht olla nii luubiga loetavate imetillukeses kirjas ülesannetega kui ka rühmatööna täiendatav plakat mõõdus A1. Ootamatu lähenemine haarab tähelepanu ja innustab omavahel suhtlema.

MILLELE MÕELDA TÖÖLEHTE KOOSTADES?

Tööleht võib olla muuseumitunni ühe ülesande osa või olla kasutusel tunni algusest lõpuni. Mõlemad lähenemised on head, valik peab lähtuma tunni ülesehitusest ja sihtgrupist, kellele on tegevused suunatud.

Igal muuseumitunnil on eesmärk. Tööleht võimaldab eesmärgistada tegevusi, võttes arvesse erinevaid rolle. Muuseumitunnis osaleja jaoks võib töölehe ülesannete täitmise eesmärk olla näiteks lahendada detektiivi mõistatus või koguda võimalikult palju punkte. Õpetaja jaoks võib see olla võimalus järeltegevuseks ja teadmiste kontrolliks koolis. Kõigi nende tegevuste taustal võib töölehe kasutamine tunnis toetada sotsiaal-emotsionaalset arengut. Kõige lihtsam ja üldistatum näide selle kohta on töölehe täitmine ja vastuste otsimine rühmatööna.

Töölehti võib jagada laias laastus kaheks:
- seotud näituse väljapanekuga, niinimetatud silmade suunaja;
- aitab korrata ja kinnistada muuseumitunni teemat, ajaloolisi või teaduslikke fakte ning toetab refleksiooni. Muuseumi hea tava on teadmisi jagada, mitte kontrollida.

Mõlemat varianti saab kasutada nii individuaalselt täitmiseks kui ka rühmatöös, iseseisvalt või juhendaja abiga. Hästi läbimõeldud muuseumitunni tööleht annab

juhendajale paindlikkuse tunni jooksul otsustada, milline variant sobib lastele paremini.

Kindlasti tuleb pöörata tähelepanu teksti hulgale ja selgele keelekasutusele, mis arvestab muuseumitunni sihtrühma. Hästi liigendatud tekst on kergemini loetav. Juuresolevad illustratsioonid või fotod ei pea dubleerima näitust, vaid toetama sisu ja tegevusi.

Oluline on ka töölehe kujundus: loetav font, piisavalt ruumi („õhku") ülesannete vahel, praktiline ja mugav formaat, esteetilisus. Enne trükki peab töölehte kindlasti testima mitmes muuseumitunnis, parandama ja täiendama sõnastust või hoopis võtma tegevusi vähemaks. Hea on, kui töölehe vaatab üle keeletoimetaja. Selge sõnastuse ja ülesehitusega tööleht toetab iseseisvat mõtlemist ja tegutsemist, pakkudes osalejatele ka eduelamust.

NÄITED

TÖÖLEHT KADRIORU KUNSTIMUUSEUMI TUNNIST „PORTREEDE SALADUSED" (LASTEAED, 1.–6. KLASS)

Tööleht sobib eri vanuses lastele ja keeleõppijatele. See eeldab pikemat teose vaatlemist, süvenemist ja suhestumist portreega. Ülesanne on lõpetada fraas mina-vormis, selleks võib olla nii üks sõna kui ka pikem mitmeosaline lause. Eesmärk on arendada empaatiat.

TEGELUSKAARDID KADRIORU KUNSTIMUUSEUMI TUNNIST „KUNST JA TUNDE-BINGO" (5.–12. KLASS)

Tegeluskaardid on osa bingomängust, mida mängitakse rühmades. Iga rühm valib kolm kaarti, kus on detail teosest, mis tuleb näituselt leida, ning kolm ülesannet. Esimene ülesanne suunab maali pikemalt vaatama ja järgmised aitavad avastada teoses emotsioone. Tunnete ratas, mis samuti igale rühmale antakse, aitab õpilastel tundele

nime leida. Rühmatööle järgneb näitusetuur, kus sõna saavad õpilased. Tegeluskaardid suunavad õpilasi rääkima emotsioonidest kunstiteoste kaudu, see aitab hoida õhkkonna turvalisena. Mängu alguses rõhutatakse, et kõik vastused on õiged ja igaühel võib olla kujutatud tunde kohta oma arvamus. Mäng arendab empaatiat, sotsiaalset teadlikkust ja koostöö tegemise oskust.

LASTEMUUSEUMI MIIAMILLA LOOVTÖÖLEHT MUUSEUMITUNDIDE SARJAST „KÕIK TUNDED ON LUBATUD" (LASTEAED, 1.–3. KLASS)

Kuuest muuseumitunnist koosnev sari aitab paremini mõista oma tundeid, neid väljendada ja nendega toime tulla. Loovtöö osana saavad lapsed värvida muuseumitunnis käsitletud emotsiooni. Igas tunnis on fookuses üks põhitunne. Aktiivülesannete abil mängitakse läbi, kuidas emotsioonidega toime tulla, uuritakse, kuidas oma keha kuulata ja erinevaid aistinguid tähele panna. Töölehel kujutatud visuaal pärineb laste joonistatud piltidelt ja muuseumitunni lõpus saavad lapsed selle värvida päris enda tunde järgi. Tundi kokkuvõttev loovtegevus toetab refleksiooni ka kõige nooremate osalejate puhul. Sarja läbinud lapsel koguneb kuuest pildist väike emotsioonide album, mis aitab meeles hoida, mida ta muuseumitunnis tunnete kohta teada sai.

1 Sõnastaja. Eesti muuseumihariduse sõnastik. https://terminoloogia.ee/wp-content/uploads/2015/03/Eesti_muuseumihariduse_s6nastik_2015.pdf

LASTELT LASTELE LOODUD RUUM

JANE MERESMAA-ROOS
Lastemuuseum Miiamilla juhataja

Lastemuuseumi Miiamilla püsinäitus „Laste maailmaruumid“ on valminud koostöös lastega. Eksponaatide ja ruumidisaini loomisel kogusime intervjuude, joonistuste ja töötubade abil lastelt vanuses 3–10 aastat ideid. Kogutud mõtetest ja joonistustest sündisid mitu muuseumi metoodilist mängu, sensoorsed interjöörilahendused ja näitusel olevad eksponaadid. Sisemaailmaruumi kujundus pärineb samuti laste joonistustest. Muuseumi üleskutset saata pilt unistuste toast ja välja tuua kolm lemmikeset saatis laste seas suurt menu. Saadetud piltidel oli läbivalt joonistatud kahekordseid voodeid, onne, padjakindluseid, ronimiskohti ja liumägesid. Kuigi esmapilgul tundus, et erinevate laste joonistustel korduvad sarnased esemed jätavad mulje fantaasia piiratusest, siis näituse loomisse kaasatud trauma-terapeudi ja psühholoogi Tuuli Vellama sõnul joonistasid lapsed oma ruumi, kus nad tunnevad ennast turvaliselt – seda nii vaimsel kui ka füüsilisel tasandil. Lastelt kogutud materjalist lõime keskkonna, mis toetab sotsiaal-emotsionaalset arengut, kaasates sellesse ka täiskasvanud saatja. Joonistustel peegeldusid laste arengus olulised rütmid – loovus, vaba mäng, aktiivsus, sotsiaalsus, süvenemine ja puhkamine.

Nii saimegi pea kahesajast joonistusest järeldada, mis on tänapäeva lapse jaoks oluline – ruum, kus saab ronida ja näha ümbrust erinevatelt kõrgustelt; on mängu- ja peidukohti; saab luua omaette olemise pesasid, kus lapsel on võimalus luua oma maailmu ja mängu (ehk elu) juhib laps ise. *Mängu kaudu arendab laps oma loomingulisust, rakendab fantaasiat ja viib ellu kõige lennukamad ideed*[1].

Muuseumiruumide mängulise joonega graafiline disain on samuti inspireeritud laste joonistustest. Vaba käega loodud kriipseldused ja julged kontuurid on laste pildikeelest äratuntavad ja lapsesõbralikud, luues väikelapse vaate- ja tegutsemisväljas turvalise ja detailideni läbimõeldud keskkonna. Just see valik oligi muuseumi ruumiloomes määrava tähtsusega: luua koos lastega füüsiline keskkond, milles lisakihistusena avalduvad loovust käivitavad, sotsiaalsust toetavad, keskendumist soodustavad ja sensoorseid kogemusi pakkuvad elemendid. Eksponaatide paigutamisel on tähelepanu keskmes külastaja teekond ja ruumis liikumise rütm, kus keskkond end samm-sammult avab. Nii tekib aega ja ruumi süvenemiseks, uurimiseks ja avastamiseks samal ajal lapse tähelepanu pehmelt suunates, mitte seda üle koormates.

See kõik omakorda toetab väikelapse vaimset heaolu ja on tundetarkuse arendamisel oluline. Nii on laste häält kuuldud suure osa Miiamilla eksponaatide, metoodilise mängude ja ruumidisaini loomisel.

MIIAMILLA TUNDETARKUS

Miiamilla muuseumihariduse keskmes on lapse esimene muuseumikogemus, mis toetab loomulikku uudishimu ja julgustab katsetama, küsima ja avastama sõltumata lapse vanusest, võimetest või erivajadustest. Muuseumitundides keskendume sotsiaalsete ja emotsionaalsete oskuste arendamisele – empaatia, eneseväljendus, koostöö, tunnete mõistmine ja sõnastamine. Õppimine toimub eelkõige läbi loovtegevuste, liikumise ja meelte kaasamise.

Muuseumitunde läbi viies kohandume vastavalt grupi dünaamikale ja rühmas olevate laste vajadustele. Tunni läbiviimisel anname parima, et iga laps saaks osaleda oma võimete kohaselt ja vajadusele vastavalt, mis omakorda kasvatab ka lastes endis hoolivust üksteise suhtes. *Oskus tundeid märgata, nimetada ja reguleerida pole iseenesestmõistetav, vaid vajab suuremal või vähemal määral õppimist ja harjutamist.*[2]

Muuseumitundide sari „Kõik tunded on lubatud" käsitleb kuut põhitunnet ja iga tund keskendub ühele neist – rõõm, kurbus, üllatus, viha, hirm ja vastikus. Igat põhitunnet ilmestab laste joonistuste järgi loodud tundeelukas ja -kostüüm. Need on lastelt kogutud ideede järgi loodud metoodilised abivahendid, mis muudavad abstraktsed tunded nähtavaks ja lihtsamini mõistetavaks. Tegelased kujutavad emotsioone, mida laps alles õpib märkama, nimetama ja reguleerima. Selline lähenemine aitab avada ka keerulisemaid tundeid mängulisel ja kogemuslikul moel.

Sarjatundides on kõigil võimalus kogeda, et kõik tunded on lubatud, mõistetavad ja jagatavad. Kõige olulisem eesmärk on aga õppida oma tundeid tajuma, nimetama ja mõistma, kuidas neid reguleerida nii, et need ei kahjustaks meid endid ega teisi.

Tunni struktuur on sarjas käivatele rühmadele tuttav, luues osalevale lapsele turvatunde ning toetava õpikeskkonna. Igas tunnis uurime tundeeluka abil vastava emotsiooniga seotud kehalisi aistinguid, mängime läbi erinevaid viise tundega toimetulekuks ning arutleme selle üle, kuidas inimesed

võivad samu tundeid erinevalt kogeda. See aitab lastel paremini mõista nii iseennast kui ka teisi. Iga tunni lõpus saavad lapsed loovtöölehe abil reflekteerida oma kogemust ja emotsiooni ning lisada joonistusele juurde tunnis õpitud tarkuseterasid.

MUUSEUMIVÄLI

Kui lähtuda lastemuuseumi olemusest, ei ole selle eesmärk pelgalt uute muuseumikülastajate kujundamine. Olulisem on luua ühiskonda puudutav keskkond, mis väärtustab humaansust selle kõige laiemas tähenduses – koht, kus empaatia ja emotsionaalne intelligentsus saavad loomulikult areneda ning lapsi julgustatakse mõtlema, katsetama ja looma.

See on muuseum, mis on pühendatud lapsele ja tema esimesele kokkupuutele muuseumiruumiga ning kogemusele, et laps kujundab ja juhib teekonda ning täiskasvanu järgneb.

Lastemuuseum Miiamilla (Tallinna Linnamuuseum)
Kuraatorid Sireli Uusmaa ja Jane Meresmaa-Roos
Projektijuht Sandra Aleksius
Graafiline disain Gertu Kallas
Eksositsiooni produktsioon Motor

1 Valge, Kätlin. Miks mäng on oluline? Teekond laste maailmaruumi. Väike tundetarkuse kogumik suurtele. Toim. Kadri Toomsalu. Tallinna Linnamuuseum, 2024, lk 10–13.

2 Tiisma, Anna-Liisa. Iga tunne on lubatud. Teekond laste maailmaruumi. Väike tundetarkuse kogumik suurtele. Toim. Kadri Toomsalu. Tallinna Linnamuuseum, 2024, lk 30–34.

ENESELOOMINE MUUSEUMI-TUNNIS: SOTSIAAL-EMOTSIONAALSETE OSKUSTE TEADLIK TOETAMINE KUNSTIKOGEMUSE KAUDU

LIINA LEPIK

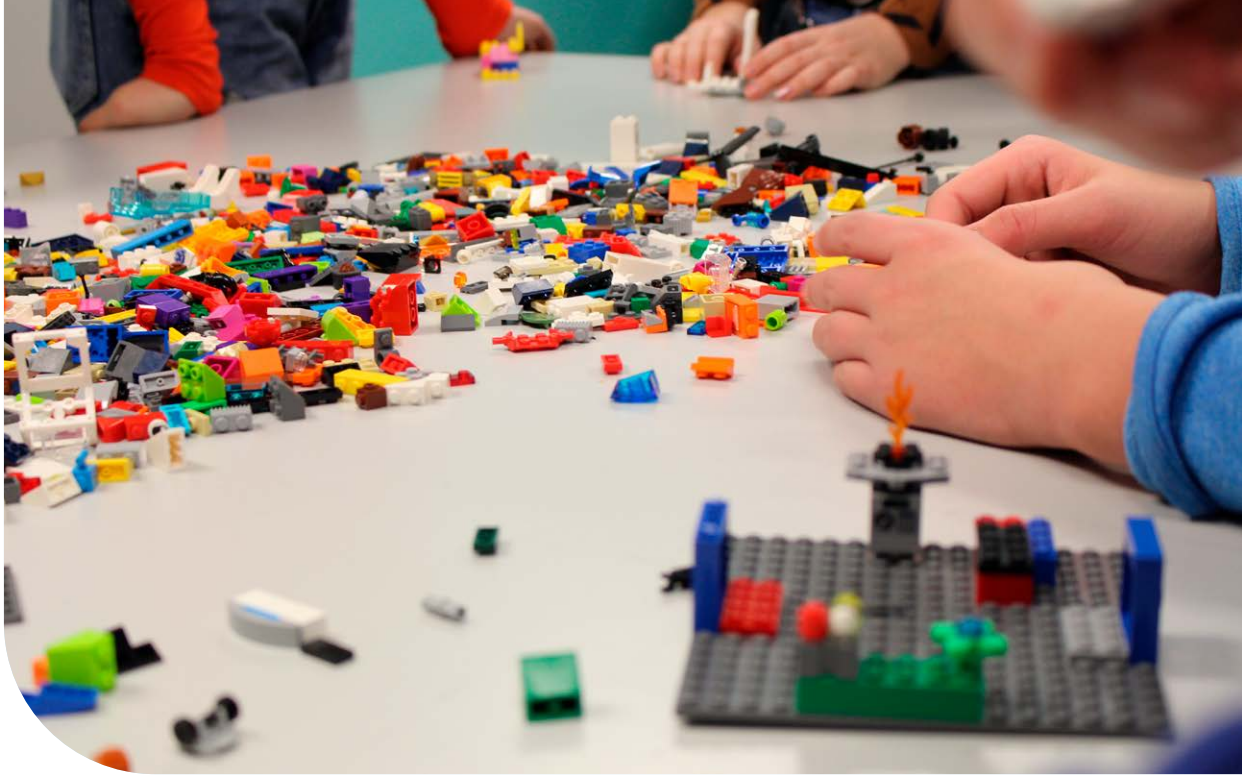
Kumu kunstimuuseumi haridusprogrammide kuraator

2019. aastal avanes Kumu kunstimuuseumis näitus „Eneseloomine. Emantsipeeruv naine Eesti ja Soome kunstis", mis käsitles naiskunstniku eneseteadlikkuse kujunemist ja kohanemist kunstiprotsessidega. Haridustöötajatele pakkus see võimalust tuua eneseteadlikkuse ja kohanemise teema fookusesse ka muuseumisse tulevate noorte jaoks.

Julgustuseks teadmine, et muuseumi nähakse üha enam lisaks teadmiste vahendajale keskkonnana, mis toetab inimeste heaolu, ning et rahvusvahelised uuringud osutavad muuseumi potentsiaalile panustada vaimsesse tervisse, empaatia kujunemisse ja sotsiaalsesse sidususse, sündis muuseumitund „Eneseloomine".

Fotode autor: KUMU kunstimuuseum

Tunni eesmärk on toetada õpilaste sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arengut ja keerukate suhtemustritega toimetulekut, sealhulgas kiusamisel. Tund tegeleb teadlikult ja eesmärgipäraselt noorte oskusega juhtida oma emotsioone ja käitumist ning kujundada suhteid nii teiste inimeste kui ka ümbritseva keskkonnaga.

ÕPPIMISE ALUSEKS ON TURVALINE KESKKOND JA TURVALISED SUHTED

Tunni ülesehituses on keskne teadmine, et õppimine ei saa toimuda ilma turvatundeta: emotsionaalne toetus ja positiivne kliima on selle eelduseks nii klassiruumis kui ka muuseumis. Seetõttu luuakse esmalt keskkond, kus iga osaleja kogemus on aktsepteeritud ja väärtustatud.

Tunni esimene osa keskendub mängulise ja loomingulise ülesande kaudu iseenda vajaduste teadvustamisele, nende sõnastamisele ning teiste vajaduste mõistmisele aktiivse kuulamise abil. Eesmärk on luua koostöine ja turvaline ruum mõtete jagamiseks muuseumitunnis, kuid ka laiemalt toetada kaaslaste paremat märkamist ja mõistmist.

Ülesande stsenaarium kutsub õpilasi kujutlema, et nad peavad kolima tundmatule planeedile, teadmata midagi selle tingimustest või elanikest. Kaasa saavad nad võtta vaid enda loodud kodu, mis toetaks nende hakkama saamist ja turvatunnet uues keskkonnas. Ideede konkretiseerimiseks ja abstraktsete vajaduste nähtavaks muutmiseks kasutatakse kodu ehitamiseks legoklotse. Kogemus näitab, et ehituslik ja mänguline lähenemine loob kiiresti kaasatuse ning võimaldab õpilastel loomulikul viisil mõtteid jagada. Oluline on põhjendamine, miks just selline kodu, milliseid vajadusi see täidab ja kuidas see toetab omaniku turvatunnet.

Ideid jagatakse paarides, seejärel vahetatakse paarilist ja tutvustatakse eelmise partneri mõtteid järgmisele kaaslasele. Selline rollivahetus paneb tähelepanelikult kuulama ja vastutustundlikult edasi andma ning avab erinevaid vaatenurki. Nii kujuneb ülesandest dialoog, mis toetab empaatiat, suurendab grupi seotust ning loob eeldused turvaliseks ja koostöiseks õpikeskkonnaks.

AUTONOOMIA TAGAB MOTIVATSIOONI JA SEOTUSE

Tunni järgmises osas liigub fookus näitusesaali, kus õpilased võtavad kaasa loodud

legokodud ning otsivad rühmades teose, mille keskkonda need sobituksid – paiga, kus nende kodudel ja neil endil oleks hea olla. Nii muutub kujutluslik olukord visuaalseks kunstikogemuseks ning „kolimine" toimub kunstniku loodud teoseruumi. Sobiva keskkonna leidmine aitab märgata, kuidas ümbritsev mõjutab meie enesetunnet ja võimalusi, ning suunab võtma vastutust oma keskkonna kujundamise eest. Ülesanne eeldab rühmas arutlemist ja ühise otsuse langetamist ning toetab oskust koostööd teha ja erinevaid vaatenurki arvestada.

Edasi toimub ühine ringkäik, kus iga rühm tutvustab valitud teost ja selgitab otsusele jõudmise tagamaid. Tunnijuht hoiab protsessi avatud ja hinnanguvaba, suunates põhjendama ja üksteist kuulama ning lisab lühikesi lugusid kunstnikest ja teostest, mis avavad erinevate ajastute inimeste vajadusi, valikuid, rolle ja võimalusi (kunstnikuks) kasvada ja ennast luua. Õpilaste eelistustest lähtuv ringkäik toetab nende autonoomiat ja kaasatust ning tugevdab ka seotust näituse teemadega.

OSKUSED ARENEVAD ERINEVATES OLUKORDADES HARJUTADES

Muuseumitunnis kasutatakse lisaks legoklotsidest alguse saanud ja ringkäiguga lõppevale rühmatööle ka mitmeid teisi meetodeid, mis toetavad iseenda ja kaaslaste paremat mõistmist ning sotsiaalsete suhete kujunemist. Näiteks aitab „Otsustustunneli" meetod tajuda kunstnike ja ajaloo näitel keeruliste valikute mitmetahulisust ja kogeda, et sageli puudub üks universaalselt õige vastus. Tunnete tõlgendamise etapis käsitletakse kunstiteoste kaudu keerukamaid ja ebamugavamaid emotsioone, arendades õpilaste emotsionaalset sõnavara ja empaatiat. Kogemuslikus harjutuses „Tunnete ja vajaduste masin" tunnetavad õpilased kehaliselt, kuidas muutub grupidünaamika, kui liigutakse eraldatusest koostöösse. Tund lõpeb tunnustusringiga, kus märgatakse kaaslaste panust ning sõnastatakse selle positiivne mõju ühisele kogemusele. Teadlik positiivse märkamise praktika toetab turvalise ja hooliva grupikultuuri kujunemist.

PIKEM MÕJU

Et muuseumitunnil oleks ka pikemaajaline mõju, saab „Eneseloomise“ tunnis osalenud klass lisaks kogetule kaasa meetodipagasi, mille abil rühma vajadusi toetada. Ümbrikud sisaldavad tunnis kasutatud harjutuste kirjeldusi ning soovitusi nende edasiseks rakendamiseks, aidates luua silla muuseumikogemuse ja igapäevase klassielu vahel. Nii toetatakse õpetajat ja õpilasi nende praktikate teadlikul kasutamisel ning sotsiaal-emotsionaalsete oskuste järjepideval arendamisel.

Muuseumitund „Eneseloomine“ saab loodetavasti varsti uue hingamise Kumu püsinäitusel, et õpetajaid ja õpilasi sotsiaal-emotsionaalsete pädevuse arendamisel ka edaspidi toetada.

ÕPETAJAD MUUSEUMITUNNIST

6. klassi klassijuhataja:

Tund oli 6. klassi õpilastele justkui eneseloomine kunsti kaudu. Rõõmus elevusesäde, mis tekkis töötoas legoklotsidest oma unistuste maja meisterdades, püsis kuni muuseumikülastuse lõpuni. Esmapilgul nii maalikunstikauge element – legoklots – suutis viia lapsed loodud majale sobilikku tausta otsides huviga maalide juurde. Väikestes gruppides uuriti maale, arutleti, võrreldi ning tehti otsus, põhjendades hiljem valikut. Oma loodu seoti Eesti naiskunstnike maalidega. Toimus suhestumine kunstiga. Hiljem tagasisidet küsides vastati ilma mõtlemata, et eelkõige tunti rõõmu legoklotsidest, aga samas oli põnev ka maaligaleriis vabalt liikuda ja „oma“ maali otsida.

Ajaloo- ja ühiskonnaõpetuse õpetaja:

Kirsiks tordil olid käelised tegevused, mis olid seotud õpilaste suhtlemis- ja märkamisoskuse arendamisega ning pakkusid head vaheldust. Ise luues, oma loomingut ja näituse töid suhestades, omavahel arutledes viibisid õpilased kunsti keskel ja selle sees palju rohkem, kui nad ise arugi said. Toreda üllatusena jätkus ülesandeid ka kooli kaasa.

LAINED – VAIMSE TERVISE HARJUTUSED MUUSEUMITUNDI

KADRI TOOMSALU
Tartu Mänguasjamuuseumi haridusprogrammide kuraator

Haridustöötajad on viimastel aastatel märganud laste keskendumisvõime, tunnetega toimetuleku, probleemilahendus-, koostöö- ja suhtlusoskuse tugevat vähenemist ning paraku ühtlasi käitumisraskuste või vaimse tervisega kimpus oleku – olgu selleks ärevus, kapseldumine, depressiivsusele kaldumine või muu mure – sagenemist. Põhjuseid on mitmeid: lisaks eraldusse sundinud pandeemiale ning juba pikka aega maad võtnud nutimaailma kapseldumisele vähendab laste omavahelist mänguaega ja suhtlust ka sündimuse vähenemine (vähemates peredes kasvab rohkem lapsi kui üks) ning kooli- ja küberkiusamise mõju. Tegu on nõiaringiga: mida vähem on koosveedetud aega, seda omasemaks muutub üksi olemise mugavusmull ning seda õhemaks kuluvad suhtlusjulgus, -oskus ning muud suheldes arendatavad ehk sotsiaalsed oskused. Suhtluse vähenemisega jäävad arengus maha ka emotsionaalsed oskused, nagu mõistvus, tunnetega arvestamine ja empaatia, mis on omakorda hea suhte alustalaks. Probleemi märkamine on teadupärast esimene samm, kuid kuidas edasi liikuda?

Ringahela kitsaskohad on enamasti lahendatavad ühe nimetaja muutmisega. Üks tõhusamaid viise laste ja noorte vaimse tervise toetamiseks peitubki sotsiaal-emotsionaalsete (SE) oskuste arendamises. Kui lapse suhtlusoskus on hea – tähendab, ta oskab kuulata ja olla empaatiline, julgeb ja soovib oma mõtteid väljendada –, on tal kerge suhelda ning seetõttu ei tunne ta tõenäoliselt nii suurt üksildust ja ka depressiivsed mõtted ei leia pidet. Heal suhtlejal on hõlpsam teha teistega koostööd, misläbi areneb ka elu igas valdkonnas vajalik probleemilahendusoskus ja ettevõtlikkuspädevus. Suutes luua ja hoida terveid suhteid, leida lahendusi, leevendada ärevust, kasvab lapse eneseusk ja -kindlus. Nagu näha, on kõik mainitud oskused kui vundament, mis kannab meid läbi terve elu, mitte pelgalt lapse- või noorukieas. SE-oskused on omavahel tihedalt seotud, seega on võimalik paari oskust tugevdades luua hea eeldus ka teiste oskuste arendamiseks. Vastutus ei kuulu siinkohal ainult lapsevanemale, pelgalt õpetajale või noorele endale. Kui kõik toimiks tavapäraselt tasakaalustatud süsteemina, omandaks laps ja noor vajalikud oskused igapäevaelus siit ja sealt, kodust ja koolist – nii täiskasvanutega kui ka sõpradega, internetis ja ka vahetult lävides. Last kasvatab endiselt

terve küla ning muuseumid on selles meeleldi toeks. Tartu Mänguasjamuuseum ja Espoo Mängumuuseum on koondanud pisut enam kui sadakond SE-oskuseid arendavat ja ärevust leevendavat tegevust kogumikkus „xxx" (Tuleb nimi). Need harjutused on mõeldud muuseumitundide kaudu jõudma üldhariduspedagoogide varamusse, nagu ka peaasi.ee poolt soovitatud SE-oskuste arengut toetavad IVA-d ehk tuumiktegevused. Enamikku saab läbi mängida ka kodus oma lapsega. Oluline on regulaarsus ja järjepidevus. Nagu IVA-de mõju uurimustest nähtub, loob muutuse ka kord nädalas 5–10 minutit sihitud tegevust, mis mõjub nagu kaljut uuristav laine.

Harjutused, mängud ja meetodid, mida nimetamegi seetõttu laineteks, on kogumiku jaoks koondanud ja muuseumikeskkonda silmas pidades loonud psühholoogid ja mänguterapeudid, kes rõhutavad koos IVA-de autoritega üht edu võtit: enne tegevust tuleks lastele selgitada, millist oskust mäng, tegevus või harjutus, mida koos tegema hakatakse, arendab. Abiks tulevad ka näited, kus ja milleks oskust võib vaja minna – sellest on hea rääkida tegevuse lõpus. Kokkuvõtteks võib ka küsida, kuidas õpilased end tunnevad või mida tegevuse jooksul enda juures märkasid. Iga inimene – eriti laps ja noor – ihkab olla kuuldud ja mõistetud ning sel viisil saavad nad oma tundmuseid või elamusi kohe jagada (mis ühtlasi annab võimaluse harjutada end väljendama ning teiste ees kõnelema).

Tegevused on loodud universaalseiks, et neid oleks ühtviisi hõlbus kasutada nii ajaloo- kui ka arhitektuurimuuseumis, maantee- või spordimuuseumis. See, kuidas harjutust põimida just oma muuseumi või näituse teemaga, on läbiviija loominguline võimalus tuua teema osalejatele lähedale. Ka võib elemente või vahendeid sidususe tarbeks asendada. Et muuseumis ei ole alati võimalik kõike katsuda või hoogsalt liikuda, nõuavad siinsed harjutused vähe: peamiselt toetume oma mõistusele ja kehale. Vahendeid kasutatakse harva ja pigem käepäraseid. Siiski nõuab mõni mäng avarat või vaikset ruumi. Tutvudes analüüsi, kas harjutus sobib plaanitavasse ruumi, ja kui tarvis, kohanda julgesti või vali muu, mis aitab sama eesmärki täita.

NÄITEID HARJUTUSE SIDUMISEKS MUUSEUMIKESKKONNAGA

▶ Teadveloleku saab siduda kasutatud elemendi kaudu. Muuseumi lähedal leidub ehk mägi või meri või on neid kujutatud näitusel. Lehed ja suled – kas näitusel leidub linde või saab suunata mõtlema praegusele aastaajale? Värvitoonid – tehke harjutust ruumis, kus on suuri värvipindu või värvilisi esemeid.

▶ Muusikat kasutavate harjutuste puhul kasutage võimalusel muusikat või heli, mis kõlab näitusel, või valige laul, mis seostub näituse teema, eksponaadi enda või museaali looga.

▶ Rollimängude puhul saab isikustada ka mis tahes elutuid objekte. Ärge alahinnake laste kujutlusvõimet!

▶ Liikumist kätkevad harjutused proovige siduda eksponaatidega või näituse teemaga: ehk saab matkida autosõitu, veskikivi ringiajamist või vihmasadu. Siingi on piiriks vaid fantaasia, liikumisse saab üle kanda pea kõike.

Kui ta oleks päris ...

5 MIN

EMPAATIA | TUNDETARKUS | SUHTLUS

5+ a

MÕJU

Suurendab osalejate võimet mõista teiste vaatepunkti ja empaatiavõimet.

VAHENDID

Muuseumieksponaat või ese, millele on võimalik omistada inimlikke omadusi

TEGEVUSE KIRJELDUS

Juhendaja võib tunni käigus ühe või mitme eksponaadi juures teha pausi ning mängida osalejatega mängu „Kui ta oleks päris …“. Kujutlege koos, et see ese või eksponaat on elus – tal on mõtted, tunded ja meeled, just nagu inimestelgi. Osalejatega saab arutleda järgnevatel teemadel:

Kui ta oleks päris, siis …

- … mida ta praegu näha võiks?
- … mida ta praegu kuulda võiks?
- … mida ta praegu tunda võiks (nt külma, kuuma, valu, ebamugavust, rõõmu jne)?
- … mida ta mõelda võiks?
- … milline tuju tal olla võiks?
- … mida saaksime teha, et tema tuju (veel) rõõmsamaks teha?

Lõpuks arutlege koos:

- Kas kõik inimesed tunnevad ja mõtlevad alati ühtemoodi?
- Kas sama olukord võib tekitada erinevates inimestes erinevaid tundeid?
- See, mis teeb ühele inimesele rõõmu, ei pruugi sama mõju avaldada kellelegi teisele (näiteks kallistus võib kellegi jaoks olla soe ja tore, aga teisele hoopis ebamugav).

KOHANDUSVÕIMALUSED

Kooliealistel võib lasta harjutust teha iseseisva ülesandena, printides küsimused välja ning paludes igaühel oma lehel kirjalikult vastata. Harjutuse võiks lõpetada ühise aruteluga.

ALLIKAS: Mängu autor Cätlin Tuuling

TURAIDA MUUSEUM-RESERVAADI KOOSTÖÖ ÜHENDUSEGA „CERĪBU SPĀRNI“

GUNTA ZAĶĪTE

Turaida muuseum-reservaadi kommunikatsiooni- ja haridustöö osakonna juhataja

Turaida muuseumi ligipääsetavus areneb järk-järgult vastavalt seatud eesmärkidele. Üheks oluliseks näiteks selles protsessis on koostöö ühendusega „Cerību spārni“ („Lootuse tiivad“).

Ühendus „Cerību spārni“ asutati 2003. aastal lapsevanemate poolt, kelle lastel on puue. Selle loomise aluseks oli soov säilitada lootust ning pakkuda vastastikust tuge igapäevastes hoolduskü simustes. 2026. aastaks on ühenduse tegevus enam kui kahekümne kolme aasta jooksul märkimisväärselt laienenud. Tänapäeval pakub see päevakeskuse teenuseid erinevatele vanuserühmadele, viib läbi rehabilitatsiooniprogramme, toetab puudega inimesi ja nende perekondi,

Ühistegevused muuseumis. Foto: Gunta Zaķīte

Ühistegevused muuseumis. Foto: Inga Balta

arendab sotsiaalteenuseid ning suurendab ühiskonna teadlikkust puudega inimeste õigustest.

Ühendus on loonud ka sotsiaalse ettevõtte Visi Var („kõik suudavad“) ning viib ellu mitmekesiseid algatusi. Sellel on väga populaarne suveniiripood, kus ühenduse liikmed valmistavad erinevatest materjalidest esemeid: küünlaid, tikandeid, õnnitluskaarte, portselani- ja savikeraamikat ning palju muud.

Turaida muuseumi ja ühenduse koostöö on arenenud mitmel tegevussuunal. Ühenduse päevakeskuste kliendid – erinevate puuetega noored ja täiskasvanud – on külastanud muuseumi ning osalenud haridusprogrammides. Muuseum kohandab neid programme vastavalt konkreetse sihtrühma vajadustele, lähtudes osalejate võimetest ja arusaamisest.

Peamine põhimõte on kasutada lihtsaid ja selgeid tegevusi ning kaasata osalejaid praktilistesse tegevustesse. Näiteks programmis „Rahvalaulude maailmas“ asendatakse osa tegevusi loominguliste töötubadega, näiteks liivlaste savist linnukeste valmistamise või traditsiooniliste heinast nukkude meisterdamisega.

Haridusprogramm „*Meteņi* Turaidas“ keskendub rahvakalendri tähtpäevadele ja traditsioonidele –, et vastavale sihtrühmale sobivad hästi ka õues toimuvad tegevused, koosneb programm liikumisest ja mängudest.

Hoolimata talvistest ilmastikuoludest osalevad inimesed suure huviga traditsioonilistes *meteņi* pidustustes, näiteks kelgusõidus, maskeerimises, laulu- ja tantsumängudes, lõbusates võistlustes ja pannkookide ja teiste traditsiooniliste *meteņi* toitude nautimises.

Teiseks tegevussuunaks on sotsiaalse ettevõtte „Visi var“ projekt (2025), mille käigus valmistati suuremõõtmelisi piparkooke näituse jaoks, mida eksponeeriti jõulude ajal Turaida kirikus. Muuseum teeb ettevõttega koostööd ka praktilistes küsimustes, näiteks parandatakse muuseumitöötajate kostüüme.

Giidiga ekskursioon nägemispuudega inimestele. 2025. Foto: Estere Rožkalne

Oluline koostöövaldkond on ka Turaida lossi uue ekspositsiooni loomine. Selle raames töötatakse välja lihtsas keeles tekstid, et muuta info kättesaadavaks laiemale publikule. Muuseumi haridusprogrammide juhid täiendavad oma teadmisi selles valdkonnas ning teevad koostööd lihtsa keele ekspertidega.

Tekstide arusaadavuse kontrollimiseks kaasatakse ühenduse „Cerību spārni" rühmakodu Sigulda esindajaid, kes on testimise käigus külastanud ekspositsiooni ja andnud väärtuslikku tagasisidet. Testimisprotsessi jooksul täpsustati ja lihtsustati mõisteid, muutes tekstid kasutajatele paremini mõistetavaks.

Lihtsas keeles tekstid aitavad erineva lugemisoskusega inimestel infot mõista, olgu tegemist siis alles läti keelt õppiva inimesega või muude põhjustega.

Turaida muuseumi strateegias on üheks olulisemaks eesmärgiks kujundada muuseumist ligipääsetav, kaasav ja avatud keskkond erinevatele ühiskonnagruppidele. Koostöö ühendusega „Cerību spārni" on oluline samm selle eesmärgi elluviimisel.

KUIDAS KAASATA NÄITUSELOOMESSE LAPSI? TARTU KUNSTIMUUSEUMI NÄITUS „VILTUSE MAJA SALADUSED“

HANNA-LIIS KONT
Kuraator, nooremteadur

Su näitus on ka sisu poolest viltune.
Seal oleks nagu maailma erinevad variandid!
Ja just see meeldib mulle kõige rohkem!

Piibe, kuueaastane külastaja[1]

Siinse loo keskmes on rahvusvaheline kaasaegse kunsti näitus „Viltuse maja saladused“, mis tõi kokku eneseväljendust ja omavahelist suhtlust toetavad mängulised teosed ning keskkonnad. Näitus toimus Tartu Kunstimuuseumi viltuses näitusemajas ja Tartu linnaruumis[2] 2024. aasta augustist kuni 2025. aasta veebruarini ja oli osa Euroopa kultuuripealinn Tartu 2024 põhiprogrammist. „Viltuse maja saladused“ oli suunatud eeskätt lastele ja valmis laste, professionaalsete kunstnike ning platvormi „Kunst loob lähedust“ töörühma koostöös. Aastatel 2021–2024 panustas näituse ja uute haridusprogrammide valmimisse üle paarisaja lapse kümnekonnast Lõuna-Eesti üldhari-

duskoolist. Teoste valmimisele aitasid kaasa ka paarkümmend lastega peret ja 12 kunstnikku Eestist, Kanadast, Rootsist, Suurbritanniast ja mujalt. Nii valmisid eriilmelised teosed helirännakust uutmoodi klassipiltide ja tundevärvidest installatsioonini. Mina olen näituse kuraator ja platvormi „Kunst loob lähedust" eestvedaja.[3]

Platvormi töö keskmes on kunsti abil laste ja täiskasvanute sotsiaal-emotsionaalse pädevuse arendamine. Lähtume teadmisest, et kunsti abil saab õpetada eneseväljendust, koostööd, erinevuste väärtustamist ja arendada veel paljusid teadmisi, oskusi ning hoiakuid, mis võimaldavad omavahel tõhusalt suhelda. Kunstihariduse ja näituste kaudu aitame oma kogukondades kaasa tervema ja toetavama sotsiaalse keskkonna loomisele. Ka näituse „Viltuse maja saladused" keskne eesmärk oli panustada sotsiaalsete oskuste arendamisse, tuues lapsed ja täiskasvanud kunstile lähemale.

JULGUS ALUSTADA TEISELT POOLT

„Viltuse maja saladuste" kureerimise käigus tulid laste näituseloomesse kaasamisel esile olulised õnnestumised ja õppetunnid. Määrav oli õnnestumine projekti alguses, kui panime paika näituse lähtekoha. Pöörasime harjumuspärase kunstinäituse kureerimise protsessi pea peale ja alustasime teisest otsast – kui tavapäraselt lähtutakse näituse arendamisel kunstnikest, teostest või teemast, siis selle projekti puhul lähtusime esmalt sihtrühmast, kes ei ole veel aktiivsed kunstinäituste külastajad, ja nende vajadustest. Niisiis leidsime esmalt vastused küsimustele, kellele ja miks me seda näitust teha soovime. Sihtrühmaks said koolitee alguses olevad 6–10-aastased lapsed ja neid vahetult ümbritsevad täiskasvanud (eeskätt õpetajad ja lapsevanemad).

Valiku üks põhjus oli Tartu Kunstimuuseumi kogemus, et paljud piirkonna lapsed ei jõua erinevate barjääride tõttu kaasaegse kunsti näitusele. Samuti teadsime, et kooliteed alustavatel lastel kujunevad uued sotsiaalsed võrgustikud ja hoiakud ehk selles vanuses on sotsiaalsete oskuste arendamine eriti oluline, toetades ka hilisemate probleemide ennetamist.[4] Selge sihtrühmapõhise lähtepunkti sõnastamine andis edasiste tegevuste kavandamiseks vajaliku väärtuspõhise fookuse. Näituse eesmärkide seadmisel ja uute teoste arendamisel juhindusime niisiis sihtrühma vajadustest. Muuseumide kontekstis võibki rakendatud põhimõtte võtta kokku järgmiselt: esmalt sihtrühma vajadused, siis eksponaadid.

MUUSEUMI REEGLITE PROOVILEPANEK

Olulised olid ka lastega koostöö käigus tehtud valikud ning saadud õppetunnid. Otsustasime, et soovime luua vastastikku kasulikke ja koostöiseid osaluskogemusi,[5] mitte vaid formaalselt lapsi kaasata. See-

juures panid laste ja kunstnike koostöös tekkinud fantaasiarikkad ideed proovile nii mõnedki (kunsti)muuseumidele omased kirjutatud ja kirjutamata reeglid. Õppisime, et kui võtta laste ideid tõsiselt, keskenduda omalt poolt järjekindlalt küsimusele „kuidas saab", mitte „kas saab" ja olla ise lahenduste otsimisel aktiivne, siis muutuvad paljud võimatud missioonid võimalikuks. Osalenud laste peegeldused viitavad, et nende ideede elluviimine oli meeldejääv eduelamus ja suurendas julgust oma mõtteid avada. Nii jõudsid näitusesaali vedelad värvid, kriidid ja vesi, muuseumis avanesid uued uksed ja aknad ning teoste vahendamisel said sõna kooliõpilastest teejuhid.

Koosloome puhul õppisime ka, kui oluline on paindlikkus ehk vajadus töö käigus pidevalt protsessi oludega kohandada ja mitte tehtud plaanidest liiga jäigalt kinni hoida, kui need osalejate vajadustega ei haaku.[6] Lisaks märgati korduvalt, et lastele loodud mängulisem näitus meeldis ka paljudele täiskasvanutele. „Viltuse maja saladuste" puhul nägime, kui palju lusti tõi kunstinäituse aktiivsem kogemine igas vanuses külastajatele. Koostööst lastega nii näituse ettevalmistusel kui ka selle kogemise käigus õppisid väga palju just täiskasvanud – kultuurikorraldajad, kunstnikud, muuseumipedagoogid, õpetajad, lapsevanemad. Ja see on väga hea, kuna nende kaudu võib õpitu jõuda ka teiste lasteni, kes projektist vahetult osa ei saanud.

---

1 Kirjalik tagasiside näitust külastanud kuueaastaselt lasteaialapselt Piibelt näituse kuraatorile, edastatud Facebook Messengeri kaudu 2024. aasta 26. novembril. Sõnumi salvestus teksti autori valduses.

2 Kaks teost on tänaseni kogetavad Tartu kesklinnas Holmi pargis. Lisainfo: https://www.kunstloob.ee/naitus (vaadatud 22 IV 2026).

3 Lisainfo platvormi ja projekti kohta: „Kunst loob lähedust" veebileht: https://www.kunstloob.ee/ (vaadatud 23 IV 2026).

4 Vaata näiteks: Peaasi veebileht. Mis on sotsiaal-emotsionaalne pädevus?: peaasi.ee/mis-on-sotsiaal-emotsionaalne-padevus/ (vaadatud 23 IV 2026).

5 Osalusprotsesside sidumisel vastastikuse kasu tingimusega lähtusime ka järgmisest allikast: McSweeney, Kayte; Kavanagh, Jen. Introduction. – Museum Participation: New Directions for Audience Collaboration. Toim. Kayte McSweeney, Jen Kavanagh. MuseumsEtc, 2016, lk 19–20.

6 Näituse jaoks peredega koostöös valminud helirännaku kohta saab lähemalt lugeda Methise vaimse heaolu ja kunstide erinumbrist: Kont, Hanna-Liis. Kuidas toetab kunst sotsiaal-emotsionaalse pädevuse kujundamist? Lastega perede abil loodud helirännak. Methis, Vol. 28, No. 35, 2025, lk 171–197. Projektiga seotud haridusprogrammide kohta ilmub uurimuslik artikkel Baltic Journal of Art History 2026. aasta järgmises numbris.

ÜHEKSA SAMMU KAASAVAMA MUUSEUMI-HARIDUSE POOLE

Regulaarsete haridusprogrammide loomine Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskuse patsientidele Iloni Imedemaal

MAARJA KÕUTS

Iloni Imedemaa juhataja

Iloni Imedemaa on juba üle viie aasta teinud koostööd Haapsalu Neuroloogilise Rehabilitatsioonikeskusega (HNRK), pakkudes taastusravil viibivatele lastele iganädalast võimalust külastada muuseumi, et osaleda spetsiaalses haridusprogrammis. Tervishoiuasutus ja muuseum on ühendanud jõud, et suurendada erivajadusega laste ja nende saatjate heaolu. Arutlen, kuidas me selle koostööni jõudsime; mida see kogemus on meile õpetanud; millised takistused oleme pidanud ületama ja millest oleme saanud rõõmu tunda. Uutele suurtele plaanidele tasub läheneda sammu kaupa. Oma eesmärkide saavutamise poole on meil tulnud liikuda tasahaaval vahel peatudes ja tagasigi minnes. Ehk on siinsetest mõtetest abi ka teistel, kel soovi oma muuseumi haridustegevusega samas suunas liikuda.

PLANEERIMISE SAMMUD

Õnnestunud teekond saab alguse põhjalikust ja hästi läbimõeldud plaanist.

1. samm. Mõtleme läbi, kes meie peamisse sihtrühma kuuluvad.

Iloni Imedemaa olulisim sihtrühm on lastega pered. Esmapilgul saab meid külastavad pered jaotada kaheks: kohalikud, Haapsalu linnas ja selle lähiümbruses elavad, ning kaugemad külalised, kes jõuavad meile peamiselt just suvepuhkuse ajal. Ehk on meie sihtrühm aga pisut laiem? Haapsallu satub regulaarselt ka lastega peresid, kes ei ole tulnud siia ei elama ega puhkust veetma. Need on pered, kelle tulek Haapsallu on seotud suure murega – laps vajab taastusravi. Kuna lastega pered on meie peamine sihtrühm, siis oleme loomulikult tahtnud nemadki oma tegevustesse kaasata. Kuidas pakkuda neile sobivaimat külastuskogemust?

2. samm. Küsime nõu kolleegidelt, kellel on kogemusi.

Väga häid nõuandeid ja julgustust saime kolleeg Jane Meresmaa-Roosilt, kes on erivajadustega lastega tegelenud nii Eesti Kunstimuuseumis kui ka Tallinna Linnamuuseumis. Palusime Janel meile tutvustada

muuhulgas projekti „Erivajadusega noor Kumus“, mille raames lõi Kumu hariduskeskus võimalused erivajadustega noortele aktiivõppe meetodite kaudu kunstiga tutvumiseks. Kunstimuuseumi haridusprogrammid loodi koostöös projektis osalenud hoolekandeasutuste ning koolide sotsiaaltöötajate ja juhatajatega. Tegevused kavandati sihtrühmade arenguspetsiifikale vastavaks. Selle projekti tööprotsessiga tutvumine aitas meilgi oma edasisi samme paremini planeerida ning ette tulla võivate probleemidega arvestada.

3. samm. Uurime põhjalikult oma sihtrühma eripära ja vajadusi.

2020. aasta detsembris kirjutasin HNRK toonasele juhatajale Kadri Englasele koostöömõttest. Saime kohe kindlust, et meie eesmärgid kattuvad. HNRK on pühendunud patsientide abistamisele, et neil oleks võimalik elada toimekat ja rahuldust pakkuvat elu. Haiglakeskkonnast väljas toimuvad tegevused annavad patsientidele võimaluse oma oskusi ja funktsionaalset võimekust proovile panna. Seega oli oluline tuua lapsed muuseumisse.

2021. aasta kevadeks panime kokku esialgse haridusprogrammi kava, mille HNRK töötajad heaks kiitsid. Haridusprogrammi koostamisel otsustasime toetuda juba varem kasutusel olnud ning läbiproovitud teemadele ja tegevustele. Püüdsime olemasoleva programmi struktuuri ning selle raames tehtavaid tegevusi muuta lihtsamaks, selgemaks ja mängulisemaks, vähendades märgatavalt tunnijuhi nn loenguvormis edasi antavat informatsiooni. Jälgisime, et tund oleks vaheldusrikas ja programm toimuks erinevates ruumides, soodustamaks huvi ja tähelepanu püsimist. Arvestada tuli ka tavapärasest pikema ajaga ühest ruumist

teise liikumisel. Trepist üles minemine pole enamikule osalejatest sugugi kerge ülesanne.

Kindlustunde jätkamiseks andis meile haigla otsus tasuda iga lapse külastuskorra eest 2 eurot, et kaetud saaks programmi käigus meisterdamiseks kasutatavate töövahendite kulu. Haigla patsientide peredele on seega programmis osalemine tasuta. Tahtsime, et kõigil ravil viibivatel lastel oleks võrdne võimalus Iloni Imedemaad külastada. Patsiendid viibivad tavaliselt haiglas korraga kaks nädalat ning ravikuurid võivad korduda. Seetõttu peame arvestama võimalusega, et sama pere külastab meid ka mitu korda järjest.

TEGUTSEMISE SAMMUD

Ilma vette minemata ujuma ei õpi!

4. samm. Hakkame julgelt pihta.

Esimese programmi viisime edukalt läbi 16. juunil 2021. aastal. Koroonaviirus pani aga projekti jätkumise proovile. Oli perioode, kui patsiendid ei tohtinud viiruse tõttu haiglast väljaspool käia. Pidasime kannatlikult HNRK töötajatega sidet ning jätkasime tööd niipea, kui olud seda võimaldasid.

Tänaseks on programm väga hästi toimimas. Haigla annab meile päev ette teada, mitu inimest on tulekul ning milliste eripäradega peaksime nende puhul arvestama. Näiteks mis keeles nad räägivad või kas nende seas on ratastooliga inimesi. See annab meile piisava ettevalmistusaja tegevuste detailseks läbimõtlemiseks, et kõik saaksid programmist maksimaalselt osa ja tunneksid end meie juures hästi. Gruppide suurus võib nädalati väga palju varieeruda. Mõnikord külastab meid vaid kaks inimest, teinekord on suvistel kolmapäevadel grupis olnud ka 30 inimest.

5. samm. Oleme paindlikud – märkame, õpime ja reageerime.

Kõigil meie kuuel töötajal, kes HNRK patsientidega tegelevad, on aastatepikkune kogemus muuseumihariduses. Mitmekesine ja eriline sihtrühm nõuab tundide ettevalmistamisel ja läbiviimisel pidevalt kiiret kohanemisvõimet, valmisolekut muuta vajadusel käigupealt plaanitud tegevusi, julgust katsetada ja end proovile panna. See on meie töötajate jaoks olnud pidev enesearen g. Kuna programm on järjepidev ja töömahukas, siis on tähtis, et kõik töötajad oleksid valmis panustama.

Muuseumi jaoks on see muuhulgas olnud suurepärane võimalus pidevalt ligipääsetavusele mõelda ja näha, kas lahendused ka päriselus toimivad.

6. samm. Hoiame töö käigus sidet koostööpartneriga.

HNRK töötajad on samuti Iloni Imedemaad külastanud. Oleme nendega koos programmi läbi teinud, et nad oskaksid patsientidele infot edasi anda ja saaksid neid julgustada muuseumisse tulema. Koos on hea mõelda, kuidas teenuseid patsientide jaoks veelgi paremaks ja üksteisega haakuvamaks arendada. Just selliselt ühiselt kohtumiselt saime näiteks julgust luua spetsiaalsed programmi tutvustavad lapsesõbralikud ja pilkupüüdvad reklaamid haiglaseintel olevatele ekraanidele ja teadetetahvlitele.

Head suhted haiglaga on võimaldanud meil veel teisigi ühiseid projekte luua. Nii on muuseumi juures kuraatoritöö huviringis käivad noored saanud luua HNRK ruumidesse vahva tegelusseina, kassipiltide otsimise mängu ja Ilon Wiklandi koopiapiltide näituse.

ANALÜÜSIMISE SAMMUD

Oluline on vahel peatuda, vaadata tehtule tagasi ja jälgida, et püsiksime õigel kursil.

7. samm. Jagame töökaaslastega oma kogemusi.

Kindlasti on oluline, et meeskonnaliikmed saaksid üksteiselt tuge ja ei jääks töös tekkinud muredega üksinda. Iganädalased koosolekud on kohad, kus saame arutada, kuidas meil on programmidega läinud, kes millist abi vajab ning mida järgmisteks tegevusteks ette valmistada.

Hiljutisel koosolekul võtsime aega põhjalikumaks analüüsiks ja tagasivaateks. Kolleegid kinnitasid, et see projekt on nende jaoks väga oluline ja on ka neile palju andnud. Arenenud on empaatilisus, suhtlemisjulgus ja kogukonnatunne. Nad näevad, et nende töö loob väärtust.

8. samm. Küsime tagasisidet.

Muidugi oleme HNRK patsientide peredelt ka tagasisidet küsinud. Programmid on väga positiivselt vastu võetud. Näiteks kiitis üks ema, et laps hakkas pärast Iloni Imedemaa külastust jäljendama raamatu järgi jutustamist. Võttis haiglas raamatukarussellist raamatu ja hakkas jutustama. Varem ta raamatute vastu nii suurt huvi ei tundnud.

Lisaks oleme saanud tagasisidet kolleegilt väljastpoolt meie muuseumi. Tallinna Ülikooli muuseumihariduse mikrokraadi koolitöö raames vaatles ta üht HNRK patsientidele läbiviidud haridusprogrammi. Meie jaoks olid tema värske pilguga tehtud detailsed tähelepanekud abiks programmi täiendamisel ja kinnituseks, et tegutseme õiges suunas.

HNRK-L ON MEIE KOOSTÖÖ ÜLE HEA MEEL:

Rõõmustav on omada selliseid naabreid, sõpru ja koostööpartnereid nagu Iloni Imedemaa. Nad on meie moodi – mõtlevad südamega ja tunnevad ajuga. Tahavad, et elu oleks kõigi jaoks natukene parem: täis võimalusi õppida ja areneda, saada teada midagi uut ja ise luua.

9. samm. Tunneme rõõmu tehtud tööst ja tähistame.

On oluline võtta aega, et koos meeskonnaga üksteisele õlale patsutada ja rõõmustada edukalt tööle hakanud projekti üle. Meie tegime seda 2024. aastal Eesti muuseumide aastaauhindade jagamisel Tartus.

Positiivne tagasiside sellele projektile julgustas meid kandideerima muuseumihariduse edendaja kategoorias. Suur oli meie rõõm, kui saime hindamiskomisjonilt nominatsiooni, millega kaasnes võimalus oma tegemisi ka konverentsil esitleda.

KOKKUVÕTTEKS

Meie soov on pakkuda erivajadusega lastele ja nende peredele tähenduslikku, loovat ja jõukohast osaluskogemust, mis toetab nii nende heaolu kui ka laiemat ühiskondlikku kaasatust. See kogemus on julgustuseks, et ka väikesed sammud võivad viia suurte muutusteni, kui neid astuda empaatiat ja koostöövalmidust südames kandes.

Olen lõputult tänulik imelistele ja vapratele töökaaslastele, kellega koos on kindel tunne neid samme astuda ja teekonda jätkata. Aitäh HNRK-le usalduse, toetuse ja sujuva koostöö eest! Ja suur-suur tänu meid külastavatele peredele ja lastele, kelle siirad naeratused meie teele ühtki takistust ei luba.

HAAPSALU NEUROLOOGILINE REHABILITATSIOONIKESKUS[1]

Baltikumi kaasaegseim taastusravi keskus, mille tegevuse alustaladeks on inimkesksed lahendused ja professionaalne suhtumine. HNRK eesmärk on aidata inimestel taastuda parimal võimalikul moel, et nad saaksid naasta toimekate ja rahulolevatena igapäevaellu.

HNRK kolmes osakonnas pakutavad põhitegevused on

- spinaalne rehabilitatsioon,

- neurorehabilitatsioon,

- laste taastusravi ja tugi-liikumiselundkonna taastusravi.

ILONI IMEDEMAA[2]

Iloni Imedemaa on illustratsioonikunstniku Ilon Wiklandi muuseum, mis kuulub SA Haapsalu ja Läänemaa Muuseumid koosseisu. See on kunstist, raamatutest ja loovusest tulvil helge ja kodune paik, kus igas eas külastaja saab Ilon Wiklandi värviküllasest elu- ja loometeest innustust. Mängulist avastamist jagub aasta ringi kolmele korrusele ning suveperioodil ka õdusasse hoovi. Külastuse teevad meeldejäävaks näitused, meisterdamistöötoad, eluloofilm, mängutuba ja suur hulk raamatuid. 2006. aastal loodud muuseumis on hoiul ainulaadne, ligi 900 Ilon Wiklandi originaalteosest koosnev kunstikogu, mille kunstnik ise oma tööde seast välja valis. Lisaks Astrid Lindgreni raamatutest tuttavatele Bullerby lastele, Karlssonile, vendadele Lõvisüdametele ja Lärmisepa tänava Lotale näeb siin originaalillustratsioone ka teiste autorite ning Wiklandi enda raamatutele.

Ilon Wikland sündis 1930. aastal Tartus. Lapsepõlve lemmikaastad veetis ta Haapsalus vanavanemate hoole all kasvades. 1944. aastal oli ta sunnitud sõja eest Rootsi põgenema. Seal valis ta kunstniku elukutse ja asus 1953. aastal tööle kirjastusse Rabén & Sjögren, kus sai Astrid Lindgreni raamatute illustraatorina tuntuks üle maailma.

1 Lisainfo veebilehelt https://www.hnrk.ee/haiglast/

2 Lisainfo veebilehelt www.salm.ee

MUUSEUMIPEDAGOOGIKA JA AUTISM

ELĪNA PEKŠĒNA

Paul Stradiņi Meditsiiniajaloo Muuseumi haridus- ja avalike programmide osakonna juhataja, muuseumipedagoog

Kaasavas muuseumipedagoogikas ei ole alati valmis lahendeid. Ligipääsetavuse arendamine on seotud eelkõige hoiakuga ja ka julgusega. Julgus kuulata, muutuda ning loobuda arusaamast, et muuseumis olemiseks on ainult üks õige viis.

Muutused võivad alguse saada lihtsalt huvist ja ühest e-kirjast, millele keegi vastab lihtsa „jah"-iga. Nii sai alguse ka Paula Stradiņi Meditsiiniajaloo Muuseumi koostöö Läti Autismiühinguga. Sihtrühma kaasamine on seotud hoolivuse, avatuse ja õppimislustiga. Koostöö ühinguga kasvas järk-järgult laiemaks tegevussuunaks, mille keskmes oli ühine arusaam: muuseum võib luua keskkonna, kus laps ei pea kohanema muuseumiga, sest muuseum suudab kohaneda lapsega.

Lastele suunatud uurimislaborite vormi sai kerge vaevaga kohandada autismispektriga laste perede jaoks. Sealsed tegevused on loodud just peredele ning sisu keskendub põlvkondadevahelisele koostööle. Kolm eraldi laboritundi – **„Kuidas inimene hingab?"**, **„Kust tuleb hapnik?"** ja **„Miks tuleb hoolitseda keskkonna eest?"** – toimusid

Fotode autor: Kristīne Madjare

spetsiaalselt loodud keskkonnas, mida kaunistas Mareunrol's kunstnike loodud suuremõõtmeline gobeläänvaip – kangast valmistatud imede kapp.

Tegevuse arenedes äratas muuseumipedagoog gobelääni järk-järgult ellu: taskud avanesid üksteise järel, nähtavale ilmusid tikitud detailid ja informatiivsed elemendid, aegamisi kutekkis vaibale telk ja metsamaastik. Nii äratati uudishimu samm-sammult, kutsudes lapsi maailma avastama silmade, käte ja kujutlusvõime abil.

Iga tegevus algab alati sissejuhatusega, sellele järgneb loominguline uurimistöö ning seejärel ühine refleksiooniring. Tegevuste kohandamisel oli eriti oluline säilitada kindel struktuur ja korduvus, et pakkuda lastele turvatunnet. Kolmes kohandatud tegevuses oli algus alati ühesugune, kuid üksikuid ülesandeid ja juhiseid muudeti vastavalt vajadusele. Näiteks asendati abstraktsemad küsimused konkreetsematega. Selle asemel, et küsida: „Kujuta ette, mis see võiks olla?", küsis muuseumipedagoog: „Mida sa siin näed?", „Mida sa märkad?" või „Mis see võiks olla?"

See aitas autismiga lastel tegevusse kaasata ilma liigse pingeta, jättes samal ajal ruumi uudishimule ja kujutlusvõimele.

Lapsed tegutsesid koos vanemate, õdede-vendade, hooldajate ja assistentidega ning neil oli võimalus osaleda omas tempos ja endale sobival viisil. Näieks osales üks lastest programmis põrandal lamades, teine istus veidi eemal diivanil ja joonistas, mõni teine tuli aga aegajalt gobelääni juurde ja uuris sealseid taskuid, justkui veendumaks, et kõik on endiselt oma kohal. Oli ka lapsi, kes küsisid: „Kas ma võin natuke joosta?", tegid paar ringi ja tulid seejärel tagasi tegevuse juurde.

Selliseid laste valikuid ei käsitletud häiriva käitumisena. Need olid osalemise viisid – võimalused kohal olla, oma emotsioone reguleerida ja jätkata tegevuses osalemist. Samas said lapsed kasutada ka mikroskoobipreparaate, näidiseid ja teisi vahenditega. Lauad ja toolid on töötoas mõeldud rohkem kirjalikeks tegevusteks, kuid igale lapsele on olemas ka oma põrandapadi – aja mahavõtmiseks, puhkamiseks, keskendumiseks ning koostööks. Kõike vastavalt oma võimetele.

Muuseumipedagoogid tutvusid autismispektriga lastega töötamise põhiprintsiipidega. Kõige väärtuslikumad teadmised saadi koostööst Läti Autismiühinguga, mis toetas protsessi nii ettevalmistusperioodil, esimeste rühmade loomist kui ka hilisematest väljakutsetes seoses laste omavahelises suhtluses.

Igas tegevuses osales ka ühingu esindaja. Muuseumipedagoog sai juba eelnevalt lühikese ja lugupidavalt sõnastatud ülevaate iga lapse vajadustest, sealhulgas sensoorsetest eripäradest, suhtlemisraskustest, tähelepanu hoidmisega seotud väljakutsetest ning olukordadest, mis võivad põhjustada emotsionaalset ülekoormust. See ettevalmistus ei olnud seotud laste piirangutega, vaid valmisolekuga neid paremini mõista ja nendega kohtuda.

Tulemusi ei saa mõõta ainult arvudes, kuigi ka numbrid on olulised. Aastatel 2024 ja 2025 viis muuseum läbi **29 tegevust peredele, kus kasvab autistlik laps**. Kuus neist olid väljasõiduprogrammid Daugavpilsi ja Kuldīga piirkonnas.

2024. aastal andis Läti Autismiühing muuseumile tunnustuskirja toetava ja kaasava keskkonna loomise eest konverentsil **„Hea praktika autismi valdkonnas“**. 2025. aastal pälvis muuseum taas tunnustuse pärast seda, kui Läti Autismiühing oli selle esitanud Riia kultuuriasutuste konverentsile **„Koos kaasava kultuuri poole“**.

Kõige olulisem tunnustus tuleb aga peredelt endilt. Seda on näha tegevuste ajal, kui lapsed õpivad järk-järgult muuseumikeskkonda tundma, osalevad üha aktiivsemalt ja soovivad tagasi tulla. Teinekord pälvivad muusuemipedagoogid ka kallistusi, vanemad tänavad.

Just sellised hetked näitavad, et muuseum liigub õiges suunas.

